

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Філологічний факультет
Кафедра української літератури імені Михайла Возняка

Поетика пейзажу в творчості Івана Нечуя-Левицького

Магістерська робота
студентки VI курсу
групи ФЛУМ – 21з
напряму «035.Філологія»
(Українська мова та література)
Зигмунд Марії Ярославівни

Науковий керівник
доц. **Галина Крук**

Львів - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕЙЗАЖУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	8
1. 1. Пейзаж у літературі	8
1.2 Дослідження поетики пейзажу.	14
1.3. Життєпис та літературна спадщина Івана Нечуя-Левицького	18
РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕЙЗАЖУ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО.....	26
2.1. Пейзаж – основна тема твору («Ніч на Дніпрі»)	26
2.2.Пейзаж як засіб зображення національної тематики у творах («Хмари», «Микола Джеря»).....	30
2.3. Соціальний аспект життя людей крізь призму пейзажу	42
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ	56

ВСТУП

Пейзаж займає провідне місце у будь-якому мистецтві, це і філософія, музика, малювання та звісно ж, література. Аналізуючи пейзаж можна з легкістю зрозуміти наскільки важливим є це явище в цілому та скільки функцій у літературі виконує опис природи. Термін пейзаж у літературному творі набуває нових значень. Навіть історичні твори інколи можуть містити у собі пейзаж, так як він допомагає зрозуміти сюжет твору, вказує на його особливості, підкреслює важливість певних подій, розкриває перед нами героїв інколи з зовсім інших, нових для нас сторін. Пейзаж у художній літературі займає одне з найважливіших місць, він може виконувати сполучну функцію між письменником та читачем. Автор у своєму творі, за допомогою пейзажу, може відкритися перед читачем, а читач у свою чергу відкриє для себе нові аспекти літературного світу автора. Через описи природи письменник відкриває читачам свою картину світу, своє бачення подій, своє ставлення до ситуацій.

Пейзаж може використовуватись письменником для того, щоб передати на папері реальну картину світу, те, що оточує автора у його житті, але також це може бути способом для проявлення авторської уяви, він може описувати світ, у якому мріяв би жити або навпаки. Образ пейзажу утворюється завдяки минулому досвіду, який отримав письменник, так формується його індивідуальне сприйняття світу.

Твори, які містять пейзаж відрізняються особливою цікавістю, мальовничістю та загадковістю, вони наділені особливим настроєм. Події, які можна було б описати простими словами, переростають у щось надзвичайно цікаве та зовсім не схоже на інше. Авторський задум у творі реалізується динамічно та захоплююче саме в плані донесення інформації до читача.

Для кожного літературного стилю пейзаж відіграє різне значення. Письменники реалістичного напрямку використовують пейзаж для того, щоб

показати читачеві справжню картину світу. Автори епохи романтизму надають нових значень пейзажу, романтизуючи пейзаж. Імпресіоністи ж, у свою чергу, за допомогою пейзажу зображали емоційне тло у творі. Опис природи завжди цікавив усіх, адже це те, що оточує людину у її житті. Навколишнє середовище тісно пов'язане з людським існуванням, бо як могла б існувати людина без природи.

Дослідженням літературного пейзажу займалися такі науковці, як Т. Ткаченко¹, М. Лапій², І. Іваненко³, Л. Жижченко⁴, Р. Князева⁵, Л. Петрухіна⁶ та інші. Дослідження описів природи у літературних творах займаються і досі, адже ця тема є завжди актуальною. Виявляються нові функціональні особливості пейзажу, його символічне значення у творах. Також пейзаж досліджують як одну з ключових тем у творчості будь-якого письменника.

Творча спадщина Івана Нечуя-Левицького завжди цікавила критику, особливе зацікавлення викликали описи пейзажу у творах письменника. У літературному доробку знаходимо безліч творів, у яких автор використовує описи природи. У своїх працях письменник намагався відобразити естетичне відображення картини світу. Тут простежується особлива любов автора до природи, вона настільки вражала своєю красою, що для письменника неможливо були не відобразити її у творах.

Пейзаж завжди відігравав різні функції у творах Івана Нечуя-Левицького. Опис природи міг слугувати засобом для зображення фону, на якому розгорталися події, для більш повної характеристики персонажів, для зображення їхніх почуттів

¹ Ткаченко Т., Жанрова пілітра малої прози Івана Нечуя-Левицького. Режим доступу: <https://litstud.knu.ua/wp-content/uploads/2020/03/57-15.pdf>

² Марія Лапій «Психологічний пейзаж у прозі Івана Франка. Семантика і поетика». Режим доступу: https://lpu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/dis_lapii.pdf

³ Інна Іваненко «Проблема «природа – людина» у літературно-художній інтерпретації Лесі Українки» Режим доступу: <http://repository.khpa.edu.ua:8080/jsru/handle/123456789/1513>

⁴ Жижченко Л. Князева Р. Теоретичні аспекти вивчення пейзажу в українській літературі. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppsf_2016_3_40

⁵ Жижченко Л. Там само.

⁶ Петрухіна Л. Пейзаж у контексті теорії літератури / Петрухіна Л. // Проблеми слов'язнавства. – № 51. – Львів, 2002. – С. 125–134

та відчуттів. Також пейзаж може використовуватись як спосіб відображення думок письменника, а у інколи описи природи є головною темою у творі.

Постать Івана Нечуя-Левицького та його творчість привертає увагу дослідників й досі, вона є джерелом їхнього натхнення та способом зрозуміти пейзаж, як творчу складову письменника. У творчості автора простежуємо його індивідуальний стиль, який забезпечив йому та його літературному доробку світову популярність. Цікавими для дослідження виявились такі твори Івана Нечуя-Левицького: роман «Хмари», «Над Чорним морем», повість «Микола Джеря», «Дві московки», «Кайдашева сім'я», «Бурлачка», «Баба Параска та баба Палажко» та інші. Образи природи, які письменник зображував у цих творах, викликали велику зацікавленість. Дослідженням творчості Івана Нечуя-Левицького займалися такі літературознавці: І.Огієнко¹, І. Франко², Г. Карпенко³, О. Білецький⁴ та багато інших.

Художня спадщина – майстра українського пейзажу – висвітлена в його творчості. Іван Нечуй-Левицький – свідок подій, які ставались на нашій українській землі. Автор, за допомогою пейзажу, висвітлює події кінця 19 століття у своїх творах, вказує на важливість національної свідомості. Твори Івана Нечуя-Левицького є унікальними, як і з погляду майстерності виконання так і з погляду відображення та функціонування пейзажу у цих роботах, тому часто цікавили дослідників.

Досліджуючи пейзаж у творчості Івана Нечуя-Левицького, ми можемо побачити і життя людей, які жили у кінці 19 століття, їхню культуру, побут, звичаї та традиції. Народний та соціальний аспект дослідження пейзажу є невід'ємним у

¹ Огієнко І. Історія української літературної мови / І. Огієнко. – К. : Наша культура і наука, 2004. – 436 с.

² Іван Франко «Ювілей Івана Левицького (Нечуя). Режим доступу: https://shron2.chtyvo.org.ua/Franko/Yuvylei_Ivana_Levytskoho_Nechuia.pdf?

³ Карпенко Г.І. Творчість І. Нечуя-Левицького як історичне джерело // Грані. - 2004. - №6(38). - С.29-33.

⁴ Білецький О. І. Іван Семенович Левицький (Нечуй) // О. І. Білецький. Зібрання праць: У 5 т. – К. : Наук. думка, 1965. – Т. 2. – С. 317 – 367.

дослідженні української національності. Пейзажна література є засобом відображення побуту українців, вона формується та збагачується завдяки авторським відображенням. Письменник зображує все дуже реалістично, а пейзаж у творах слугує доповненням для розуміння індивідуально-авторської картини світу.

Актуальність дослідження полягає в комплексному аналізі поетики пейзажу у літературному доробку Івана Нечуя-Левицького. Основну увагу звернено на функціональні особливості пейзажу у творах письменника, національний та соціальний аспект у творчості письменника крізь призму пейзажу.

Метою дослідження є комплексний аналіз функціональних, стильових особливостей пейзажу у творчості Івана Нечуя-Левицького та те, як їх змальовує письменник у своїх творах.

Відповідно до поставленої мети **завданнями** роботи є:

- Розглянути термін пейзаж, визначити його функції та особливості використання у творах українських письменників;
- Дослідити творчість Івана Нечуя-Левицького;
- Висвітлити місце пейзажу у творчості письменника;
- З'ясувати особливості поетики пейзажу у творах Івана Нечуя-Левицького;
- Розкрити функціональні особливості образу пейзажу у творах;
- Охарактеризувати схожі та відмінні риси у написанні творів письменником;

Методологічну базу дослідження склали роботи таких науковців, як І.Франко¹, Г. Кравець², І.Огієнко³, О. Білецький⁴, Л.Петрухіна⁵, Т. Ткаченко⁶ та інші.

Об'єктом дослідження є образи природи у творах Івана Нечуя-Левицького.

Предметом дослідження є твори Івана Нечуя-Левицького, зокрема роман «Хмари», повісті «Микола Джеря», «Дві московки», «Бурлачка» та оповідання «Ніч на Дніпрі».

Структура кваліфікаційного дослідження. Відповідно до теми та мети магістерська робота складається з двох розділів, які включають 6 підрозділів, вступу, висновків та списку використаних джерел (55 позицій). Загальний обсяг роботи – 60 сторінок.

¹ Іван Франко «Ювилей Івана Левицького (Нечуя). Режим доступу:

https://shron2.chtyvo.org.ua/Franko/Yuvylei_Ivana_Levytskoho_Nechuia.pdf?

²Кравець Г. А. Деякі особливості реалізму роману "Хмари" І. С. Нечуя-Левицького / Г. А. Кравець // Бібліотекознавство та бібліографія. – Збірник. – Вип. 7. – Х., 1969. С . – 118-132.

³ Огієнко І. Історія української літературної мови / І. Огієнко. – К. : Наша культура і наука, 2004. – 436 с.

⁴ Білецький О. І. Іван Семенович Левицький (Нечуй) // О. І. Білецький. Зібрання праць: У 5 т. – К. : Наук. думка, 1965. – Т. 2. – С. 317 – 367.

⁵ Петрухіна Л. Пейзаж у контексті теорії літератури (на матеріалі слов'янської поезії) /Л. Петрухіна//Проблеми слов'янознавства.–2002. – Вип. 52. – С 125-134.

⁶ Ткаченко Т., Жанрова пілітра малої прози Івана Нечуя-Левицького. Режим доступу: <https://litstud.knu.ua/wp-content/uploads/2020/03/57-15.pdf>

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕЙЗАЖУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

1. 1. Пейзаж у літературі

Пейзаж в українській літературі відіграє важливу роль. Це спосіб описати всю красу рідного краю, а також через пейзаж читач може зрозуміти всю глибину слів автора та його внутрішній світ. Письменники через художні засоби показують своє ставлення до природи, описують своє світосприйняття. Часто пейзажу не приділяли багато уваги порівняно з сюжетом, але в літературі є приклади, коли природа ставала головним символом у творах.

Пейзаж є одним з видів опису, під цим словом мають на увазі загальний вигляд якоїсь місцевості, картину природи; краєвид¹. Наприклад, це може бути опис місця, в якому відбуваються події, опис явищ, того, що відбувається у природі, різноманітні звуки (шелестіння, спів птахів), а також різні запахи. Пейзаж є елементом композиції у літературному творі, його внутрішньої форми. Він додає особливого шарму твору. Письменник, який вправно описує природу може з легкістю захопити увагу свого читача, він ніби занурює слухача у прекрасний літературний світ, а тим самим слухач може краще уявити собі події, які відбуваються у творі, уявити себе героєм цього твору. Думаю, це особливо актуально для дітей, тому, більшість казок, які ми знаємо, містять у собі багато опису пейзажу, щоб дитина з легкістю могла поринути у світ чудес.

У літературі немає одного тлумачення терміну «пейзаж», який використовують усі вчені. Кожен трактує це поняття по-своєму. Наприклад, Петро Волинський, Михайлина Коцюбинська та Галина Сидоренко вважають, що пейзаж входить до композиції твору, інші дослідники стверджують, що пейзаж є

¹ Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/pejzazh>

відображенням внутрішнього світу письменника. Пейзаж є універсальним поняттям, проте його можна класифікувати за різними ознаками, наприклад, спосіб зображення, опис простору та часу, символіка. Пейзаж відображає зовнішній світ, який людина сприймає через власний досвід. Пейзаж показує світ таким, як бачить його людина, це психологічне сприйняття світу, яке будується на зовнішніх чинниках. Образи природи бувають абстрактними через певне емоційне навантаження, яке інколи переважає над предметним зображенням природи. «Пейзаж – один з композиційний компонент художнього твору: опис природи, будь-якого незамкнутого простору зовнішнього світу. Пейзажі набуваються і психологічного значення, стають засобом художнього зображення внутрішнього світу людини»¹.

Для того, щоб описати природу основну увагу потрібно приділяти точності та пильності до деталей. Пейзаж у літературному творі - це індивідуально-авторське сприйняття певного простору. Він утворюється внаслідок того, що письменник, крізь призму своїх особливостей, описує нам природу. Існує багато стильових варіантів пейзажу. Головна мета реаліста – відобразити природу такою, якою вона є, без емоційних перебільшень. У пейзажі ми бачимо реальний світ, не сприймаємо його через призму драматизму (романтизм) або емоційної зворушеності (сентименталізм). Імпресіоністи ж були сфокусованими не на зображенні пейзажу, а на емоціях, думках та враженнях від нього. Символісти хотіли узагальнити та символізувати природу. У праці «Із секретів поетичної творчості» Франко підкреслив, що для художнього твору важливими є не лише «зміслові» імпульси, а й такі вияви внутрішнього психодухового життя особистості, як пам'ять, свідомість, чуття².

¹ Літературознавчий словник-довідник / Авт.-уклад. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та інші. – К. : Академія, 1997. – 527 с. Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hromiak_Roman/Literaturoznavchyi_slovnyk-dovidnyk.pdf

² Іван Франко «Із секретів поетичної творчості». Режим доступу: https://shron2.chtyvo.org.ua/Franko/lz_sekretiv_poetychnoi_tvorchosti.pdf?

Тому формування літературного пейзажу тісно пов'язане з тим, як ми сприймаємо і відчуваємо природу. Дивлячись на історію, можемо побачити, як розвивалася колористика у зображенні природи, Білецький зазначає, «червоний, чорний і білий – ось три кольори, які панували в давній поезії, і протягом довгого часу мистецтво слова не могло вийти за межі цього складного набору. Але сучасний читач вже може побачити більше кольорів і фарб у описах пейзажу».¹

Типи літературного пейзажу є різноманітними та багатогранними. У літературознавстві немає універсальної класифікації, яка враховує всі особливості художнього твору. Типологія пейзажу поділяється на певну групу критеріїв, які враховують жанрові, історичні та індивідуально-стильові параметри, у яких містяться образи природи.

В українській літературі є багато письменників, які використовували пейзаж у своїх творах. Це і Іван Нечуй-Левицький, Михайло Коцюбинський, Панас Мирний, Олесь Гончар та інші. У своїх творах вони використовували різноманітні образи пейзажу, це слухові, зорові, смакові та нюхові (останні два використовуються рідше). Для опису природи вони використовують різноманітні художні засоби і так передають свої відчуття. Те, що ми бачимо зараз, які прийоми використовують письменники для опису пейзажу, звісно ж, було не завжди. Опис пейзажу також переживає еволюцію, зараз письменники використовують інші техніки для написання літературного твору. А читач у свою чергу, змінюючи своє ставлення до пейзажу та загалом до літератури, також еволюціонує. Певні форми опису у літературі виникли не одразу, хоч і зараз здаються звичними для нас. Зараз можемо знаходити твори, які були написані століття тому, але вони були настільки майстерно написані, що навіть зараз неможливо знайти аналогів. Академік Білецький визначає «насправді таких вищих досягнень у мистецтві немає, є різні

¹ Білецький О. І. Іван Семенович Левицький (Нечуй) // О. І. Білецький. Зібрання праць: У 5 т. – К. : Наук. думка, 1965. – Т. 2. – С. 317 – 367.

манери зображення і ставлення до зображуваного, і в кожний конкретний момент найбільше задовольняє читача».¹

Часто письменники у своїх творах описують пейзаж, так як це допомагає їм більш детально розповісти про час і місце, у яких відбуваються події. Пейзаж у літературному творі виконує багато функцій і ці функції пов'язані зі стилем автора, літературним напрямком, з яким пов'язаний письменник, методів, які застосовуються у творі, а також, від його жанру та роду. Функції пейзажу можуть залежати від стилю та епохи, у які написаний твір.

Є такі функції пейзажу у літературному творі:

1. Зображення фону для певних сюжетних подій. Ця функція може служити засобом творення колориту місця, у якому відбуваються події.

2. Характерологічна функція. Пейзаж у творі є засобом для глибокого пояснення того, яким є персонаж, який у нього стан, показує особливості його характеру. У цьому випадку пейзаж може також показувати, у яких стосунках з природою знаходиться герой твору. Картина природи може бути пов'язана з переживаннями людини (пейзаж-консонанс) і може протиставлятися з ними (пейзаж-дисонанс).

Пейзаж також використовують для створення емоційного фону, на якому розгортаються події. Він може бути однією з умов, яка визначає життя людини. І у цьому випадку людина і природа є неподільними, вони сприймаються як одне ціле.

У багатьох творах пейзаж виконує важливу ідейно-композиційну функцію. У таких творах природа не є основним предметом, який розглядається, вона співвідноситься з морально-естетичними поглядами письменника. Коли пейзаж характеризує фон, на якому відбуваються події, то він доповнює і підсилює образ головного персонажу або контрастує з ним. Пейзажні описи також можуть сприяти появі хвилюючих моментів, уповільнювати розвиток дії, або ж вказувати на поворот

¹ Там само

сюжету чи підсилювати напруженість. Пейзажі бувають статичними (спокійне зображення природи), які використовуються як доповнення до сюжету та динамічними (неспокійний стан, стихійні лиха) для емоційного забарвлення картини.

Інколи у творі пейзаж використовується для реалізації певної мети, або для того, щоб вплинути на читача. Наприклад, опис природи може привернути увагу читача на ті чи інші деталі, пейзаж може заінтригувати або натякнути на щось особливе, направити думки читача у потрібне русло. Таким чином, автор може підготувати читача до змін у сюжеті. Опис природи може виконувати роль психологічного, емоційного фону у розвитку подій. Пейзаж, який подається через сприйняття героїв у творі показує психологічний стан персонажів у цей момент. Він також може краще розкрити характер героя, його бачення світу.

Отже, пейзаж може бути пов'язаний як і з зовнішнім, так і з внутрішнім сюжетом твору. Він або служить фоном для основних подій у творі або для того, що глибоко описати думки та переживання самого автора.

У літературознавстві немає чіткого поділу пейзажу на категорії, за якими можна класифікувати саме літературний пейзаж. Юрій Ковалів поділяє пейзаж за тематикою на такі групи¹:

- сільський (у ньому зображені краєвиди сільської місцевості)
- степовий (цей пейзаж є найбільш характерним для української літератури)
- лісовий (тут письменники найбільше описують своє уявлення про національний характер та історію)
- гірський (опис гір та місцевості навколо них)
- мариністичний (опис моря)
- урбаністичний (опис міста)

¹ Ковалів Ю. Історія української літератури: кінець XIX – поч. XXI ст.: Підручник: У 10 т. – Юрій Іванович Ковалів. – К.: ВЦ “Академія”, 2014.

- індустріальний (опис заводів, шахт)

Пейзаж допомагає читачу краще уявити де, коли і за яких умов відбуваються події у творі. У деяких випадках пейзаж виконує номінативну функцію, наприклад, у творі «Місто» В. Підмогильного, «Зачарована Десна» О. Довженка і т.д. Пейзаж не лише вказує на час та місце подій, а також і на використання автором поетичної мови.

Пейзаж може бути формою присутності письменника у творі (через непряму мову автор може давати оцінку подіям, які відбуваються). Письменник може показувати своє ставлення до вчинків героя, погоджуватись з ними або ні. Описи пейзажів у літературі виконують різноманітні ролі. Вони можуть слугувати вступом до історії, про яку розповідає автор. Іноді вони розширюють початок твору, надаючи читачеві контекст. Іноді ж пейзажі можуть виступати в ролі завершення історії або епілогу.

Пейзаж може описувати реальний світ, у якому живе письменник, а також уявний світ автора, його фантазії. До такого можна віднести вербальний пейзаж. Це пейзаж, який створюється з допомогою пам'яті, аналізу обставин, а також і творчого уявлення письменника.

Психологічний пейзаж – виразний опис природи, в якому виражається душевний стан автора або головних персонажів твору. Може показувати настрій фону, на якому відбуваються події у творі, який може навіювати на читача певні думки, за допомогою підтексту або інтуїції. До психологічного пейзажу можемо віднести у пейзаж-паралель (консонанс, дисонанс), пейзаж-проекція, предвісник (натяк), характеротворний, пейзаж-сприйняття (описує враження), внутрішні символи (ті, які виявляються у пам'яті, уяві та сні).

Інколи виникає проблема з тим, що пейзаж у творі не співпадає з реальним пейзажем місцевості. Ця проблема впливає з давнішої проблеми наслідування мистецьких форм у літературі. Перед письменником стоїть складне завдання

описати словами навколишнє середовище. Він повинен креативно осмислити те, що знаходиться у просторі і передати це у своєму художньому світі. Таким чином образ природи наповнюється новими сенсами, в основі яких лежить світосприйняття автора, його уява, досвід і розуміння мистецтва.

Отже, у літературі пейзаж виконує важливу роль. Він є його невід'ємною частиною. Природа має міцний зв'язок з людиною, її внутрішнім і зовнішнім світом. Пейзаж може влучно доповнити картину твору та скласти враження на людину, яка читає твір. Природа допомагає відобразити характери героїв, світ, у якому вони живуть, події, які з ними відбуваються, їх внутрішній та зовнішній стан, доповнює структуру твору, допомагає йому набути нових значень.

1.2 Дослідження поетики пейзажу.

Термін пейзаж розвивається і набуває нових значень, інколи він описує поняття, які не пов'язані безпосередньо з пейзажем, наприклад, пейзаж людини, політичний пейзаж і тд. Під цим терміном ми можемо розуміти значно ширшу палітру значень, ніж здається на перший погляд. Паралельно до тенденції розширення значень терміну, починає розвиватись і протилежна думка - звужити семантичне коло поняття.

У науковців, які займаються проблематикою пейзажу, ще досі немає єдиного трактування пейзажу. З розвитком термін то набуває нових сенсів, то знову значення стає таким, яким було первісно. Пейзаж може позначати елементи як живої так і не живої природи, також його використовують на позначення об'єктів, створених людиною, у реалістичних або символічних формах, в тих формах, у яких письменник втілює своє світосприйняття.

Влучно висловились з цього приводу Юлія Юхимик «навіть при найбільш точному художньому наслідуванні, здійсненому у системі специфічних, притаманних певному мистецькому виду виразових засобів, зображення ніколи не

є точною копією об'єкта, але являє собою його структурний еквівалент, виражений певними зображальними засобами» і тому «будь-який художній образ у кожному випадку є певною варіацією, суб'єктивно спричиненою автором деформацією реальної фактичної першооснови»¹.

Через літературні твори людина може встановити певні зв'язки з природою, побачити її у новій інтерпретації. Письменники показують природу таку, якою вона є у їхніх очах, яка, утворилась через їхнє світобачення, їхнє сприйняття природи, крізь призму їхнього досвіду, виховання, інтересів та естетичних поглядів.

Досліджень на тему природи у літературознавстві небагато. Зустрічається доволі мало спроб аналізу творчості письменників крізь призму пейзажу. Однією із праць про пейзаж є дослідження, яке написала Людмила Петрухіна «Образи природи як стани екзистенції у поезії (теоретичний аспект)»².

У цій праці авторка показала як письменник трансформує природу у своєму творі, які образи він використовує для створення символів. А також дослідниця виявила, як саме через образи природи автор може описувати власні переживання та настрої. Людмила Петрухіна пояснила причину того, чому митці звертаються до природи та розказала, як письменник втілює свої почуття та пояснює їх через свої стосунки з природою. Також у своїй статті авторка розповіла через які образи митець перетворює опис природи у художній факт, як через опис навколишнього середовища письменники розкривають своїх героїв, їхні почуття, переживання, думки та стани. Авторка серед усіх виокремила образ саду, пустелі та дороги, написала про те, яке смислове навантаження вони мають. Наприклад, образ саду означає певний організований простір, а також, він може справити на людину

¹ Юхимик Ю. В. Асоціативність як база художнього мімесису [Електронний ресурс] / Юлія Віталіївна Юхимик // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2013. – № 3. – С. 3–7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdakkkm_2013_3_3.pdf.

² Петрухіна Л. Пейзаж у контексті теорії літератури (на матеріалі слов'янської поезії) /Л. Петрухіна//Проблеми слов'янознавства.–2002. – Вип. 52. – С 125-134.

емоційне та психологічне враження. Пустеля ж виступає у нашій уяві відкритим диким простором, який може викликати негативне навантаження. Дорога використовується як динамічний образ, той, який організовує та упорядковує простір. На думку авторки, ці три образи можуть позначати схему того, як побудований наш світ, визначаючи такі категорії у просторі: закритий простір, відкритий простір та рух у просторі. І тим самим ці образи можуть втілювати емоційний та психологічний стан. Також у своїй праці авторка згадала фразу Олександра Потебні «мистецтво є не безпосереднім відображенням природи в душі, а певною видозміною цього відображення, розкривають суть поставленої проблеми: кожний образ природи, кожний її елемент – від монументального краєвиду до найменшої рослини як деталі – у ході акту творення підлягає процесу трансформації через розум і почуття митця, пропуску через його естетичні критерії та духовні переживання...».¹

Проблематику художнього твору дослідили Інна Іваненко у науковій праці «Проблема «природа – людина» у літературно-художній інтерпретації Лесі Українки»², Лідія Вербицька у праці «Художньо-філософська концепція людини і природи в ліриці Івана Франка»³, Юлія Мендель «Натурфілософська металогіка лірики Володимира Затуливітра в контексті поезії 1970–90 рр.»⁴. Дослідниці у своїх працях розглянули термін «природа», проблему «людина – природа», а також розповіли як письменники інтерпретують природу у своїх творах.

¹ Там само.

² Інна Іваненко «Проблема «природа – людина» у літературно-художній інтерпретації Лесі Українки» Режим доступу: <http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/1513>

³ Лідія Вербицька «Художньо-філософська концепція людини і природи в ліриці Івана Франка». Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38373/30-Verbitska.pdf?sequence=1>

⁴ Мендель Ю. В. Натурфілософська металогіка лірики Володимира Затуливітра в контексті поезії 1970–90 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Ю. В. Мендель. – К., 2012. – 17 с.

Також існує багато наукових статей на тему пейзажу, це і праця Ніни Анісімової «Художні особливості сугестивного пейзажу у поезії Тараса Федюка»¹, Валерія Башманівського «Пейзаж у романі М. Стельмаха «Велика рідня»², Лілії Гулевич «Образний світ Миколи Устияновича та Івана Франка: рух художньої думки»³, Наталії Зінченко «Характер і функція пейзажу в сентиментально-реалістичній прозі Г. Квітки-Основ'яненка»⁴, Миколи Ільницького «Пейзажі з вікна: віконна призма в поезії Б.-І. Антонича»⁵, «...Про що природа прагне розказати» (поезія Леоніда Талалая)»⁶, Юлії Соколовської «Пейзаж як засіб увиразнення філософсько-психологічної проблематики у прозі Ірен Роздобудько»⁷, Тетяни Конєвої «Пейзаж та його художнє оформлення у драмах «Синій птах» М. Метерлінка і «Лісова пісня» Лесі Українки»⁸, Марії Лапій «Психологічний пейзаж у прозі Івана Франка. Семантика і поетика»⁹ та інші.

У згаданих дослідженнях на основі творів українських письменників застосовано методи аналізу мовних зображень природи. Літературознавчий інтерес зосереджено на виявленні різних функцій описів, таких як часопросторові, композиційні, психологічні, філософські, символічні. Також досліджено

¹ Ніна Анісімова «Художні особливості сугестивного пейзажу у поезії Тараса Федюка». Режим доступу: [file:///Users/marichka/Downloads/Nvmgu_filol_2014_8\(2\)_26%20\(1\).pdf](file:///Users/marichka/Downloads/Nvmgu_filol_2014_8(2)_26%20(1).pdf)

² Валерій Башманівський «Пейзаж у романі М. Стельмаха «Велика рідня». Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/8596/1/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf>

³ Лілія Гулевич «Образний світ Миколи Устияновича та Івана Франка: рух художньої думки». Режим доступу: https://dspace.edu.ua/filol_gum/wp-content/uploads/2016/04/2016-14.pdf

⁴ Наталія Зінченко «Характер і функція пейзажу в сентиментально-реалістичній прозі Г. Квітки-Основ'яненка». Режим доступу: [file:///Users/marichka/Downloads/VKhIFL_2014_1107_70_32%20\(1\).pdf](file:///Users/marichka/Downloads/VKhIFL_2014_1107_70_32%20(1).pdf)

⁵ Микола Ільницький «Пейзажі з вікна: віконна призма в поезії Б.-І. Антонича». Режим доступу: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/files/paradygma/88-100-im.pdf>

⁶ Микола Ільницький «...Про що природа прагне розказати» (поезія Леоніда Талалая)». Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/145925/04-Ilnytsky.pdf?sequence=1>

⁷ Юлія Соколовська «Пейзаж як засіб увиразнення філософсько-психологічної проблематики у прозі Ірен Роздобудько». Режим доступу: [file:///Users/marichka/Downloads/Mandriv_2014_2_11%20\(1\).pdf](file:///Users/marichka/Downloads/Mandriv_2014_2_11%20(1).pdf)

⁸ Тетяна Конєва «Пейзаж та його художнє оформлення у драмах «Синій птах» М. Метерлінка і «Лісова пісня» Лесі Українки». Режим доступу: [file:///Users/marichka/Downloads/Fil_Nauk_2012_11_6%20\(1\).pdf](file:///Users/marichka/Downloads/Fil_Nauk_2012_11_6%20(1).pdf)

⁹ Марія Лапій «Психологічний пейзаж у прозі Івана Франка. Семантика і поетика». Режим доступу: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/dis_lapii.pdf

особливості національної ідентичності й міфологічні елементи в зображенні природи, проаналізовані унікальні авторські підходи до створення образів природи. Пейзаж розглядається як відображення станів існування, елемент художнього бачення світу та креативності його творчого методу та стилю.

1.3. Життєпис та літературна спадщина Івана Нечуя-Левицького

Одним з авторів, які часто використовуються пейзаж у своїх творах є Іван Нечуй-Левицький. Іван Семенович Нечуй-Левицький – один з найвідоміших реалістів 19 ст., український письменник, педагог та фольклорист. Народився майбутній письменник 25 листопада 1838 року у місті Стеблів, що на Канівщині у родині священника. Містечко Стеблів знаходилося на берегах річки Рось, де було дуже мальовниче та красиво. Це повпливало на створення авторської картини світу та на подальші опису пейзажів, які письменник використовуватиме у своїх творах. Іван Левицький зростав у сім'ї серед міщан та попів, але ще тоді, у зовсім юні роки, він зближався з селянами. Мати письменника дуже добре володіла українською мовою, часто співала пісень синові та змалечку привчала до прекрасного. А завдяки своїй няні – бабі Мотрі, яка розповідала хлопчику багато казок, брала з собою на різноманітні події, які відбувалися у селі, письменник вже тоді знайомився з багатотою творчістю свого народу. Батько Івана був освіченою людиною з прогресивними поглядами, мав багато книжок, цікавився українською історією та фольклором. У школі, яку організував батько для селян, Іван навчився писати та читати. Вже у шкільні роки майбутній письменник прочитав багато батькових книжок, серед них був навіть «Кобзар» Шевченка. Нечуй-Левицький досить рано познайомився з творчістю Шевченка, їхні села були досить близько одне до одного, тому творчість Шевченка обговорювали.

У сім років Іван пішов до духовного училища при Богуславському монастирі. Це були досить сумні сторінки з життя письменника, так як там вихователі

знущалися з дітей та били їх за найменші провини, письменник назвав цей навчальний заклад «царство різок та паль»¹. Там юнак опанував латинську, грецьку та церковнослов'янську мови. Навчання в училищі не подобалось письменнику, виклад матеріалу був сухим, не було цікавої літератури. Коли Івану було 13 років, померла його мама.

Після училища у 14 років письменник вступає до Київської духовної семінарії. Коли ще Іван був у селі місцеві жінки розповідали йому про Київ, про його архітектуру. До того письменник не був у містах, в його уяві це було фантастичне місто. Але по приїзду автор відчув розчарування, його не вразили ні церкви, ні фонтани, проте, дуже вразили будинки та широченна річка Дніпро, яку він потім ще не раз згадає у своїх творах. У семінарії Іван Нечуй-Левицький вивчає французьку мову та багато читає, зокрема і європейську літературу. Після закінчення семінарії письменник захворів і рік працював вчителем у Богуславській школі. У 1861 році вступив у Київську духовну академію, де також займався вивченням мов та самотужки старався покращувати свої знання. Будучи магістром богослов'я не захотів продовжувати свою духовну кар'єру, проте почав викладати у семінарії, згодом у гімназіях Польщі та Молдови. Був викладачем різноманітних мов, літератури, історії та географії. На вакації письменник любив їздити в Одесу, де бачив неймовірні пейзажі, які згодом надихнули його на написання творів, зокрема на роман «Над Чорним морем».

Також у Кишинівській чоловічій гімназії очолював гурток, на якому разом з учнями обговорював національні та соціальні проблеми і навіть читав свої твори. Згодом про ці зібрання дізналася влада і письменник потрапив під пильний нагляд жандармерії. У цей час письменник досить активно розповсюджував заборонені

¹ Іван Нечуй-Левицький Життєпись Івана Левицького (Нечуя), написана ним самим. Режим доступу: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Lit/N/Nechyj-LevyckyI/OtherWorks/Zhyttjepys.html>

видання і займався пропагандою, після чого, повинен був завчасно піти у відставку та переїхати до Києва. Там Нечуй-Левицький проживав у маленькій квартирці, в якій мав дуже багато книг і активно займався літературною творчістю.

У 1970 – 1980-ті роки творчість Івана Нечуя-Левицького досягає свого розквіту. Саме в той час письменник написав одні з найкращих та найпопулярніших своїх творів. Це повісті «Микола Джеря», «Хмари», «Кайдашева сім'я», роман «Бурлачка», оповідання «Баба Параска та баба Палажка» та інші.

Будучи членом Київської громади письменник підтримував заходи, які відбувались на піднесення національного духу. У різноманітних фольклорних та міфологічних творах автор мав можливість простежити риси української ментальності і захотів показати як історично взаємодіяли соціальні прошарки.

Історія та фольклор все життя для письменника були цікавими темами для роздумів. Також письменник написав багато науково-популярних робіт, таких як «Князь Єремія Вишневецький», «Гетьман Іван Виговський», «Унія і Петро Могила, київський митрополит», «Татари і Литва на Україні», та інші.

Одним з найбільших вкладів Івана Нечуя-Левицького для України вважають те, що він був одним із перекладачів «Біблії». Роботу над перекладом у 1860-х роках розпочав Пантелеймон Куліш, продовжив Іван Нечуй-Левицький, а також був залучений до перекладу Іван Пулюй, вчений-фізик, який мав глибокі знання з богослов'я.

Письменник був самотньою людиною, у нього було невелике коло друзів, серед них відомі українські діячі - Михайлом Старицький, Марком Кропивницький, Микола Лисенко, Іван Белей, який друкував твори письменника у журналі «Діла» та Іван Франко, який писав про нього: «Читаючи його оповідання, подивляючи широкий розмах його руки, широкі контури його малюнків, я уявляв собі їх автора сильним, огрядним мужчиною, повним житевої сили й енергії. Тим часом я побачив невеличкого, сухорлявого, слабосилого чоловіка, що говорив теплим і щирим, але

слабеньким голосом, завсіди жалувався на якусь жолудкову слабість, ходив помаленьку дрібними кроками і взагалі робив вражінє пташини, вродженої в клітці і привиклої жити в клітці, так що пустить її на вольне повітре, то вона пофуркає, пофуркає і назад вершеть ся до своєї клітки...».¹

Іван Нечуй-Левицький був глибокою людиною з розвиненим відчуттям естетики, любив живопис та музику, прекрасно грав на роялі. Коли приїжджав у рідне містечко то спостерігав за місцевими жителями, за змінами у їхньому житті та їхніми думками. «Він у своїй Бурлачці малює шматочок страшного процесу тої пролетаризації та того фабричного ладу і кінчить таки поворотом живої людини до селянського побуту. І се не були виємкові випадки. Се почало ся від самого початку його літературної діяльності».²

Він прагнув дослідити справжнє життя різних суспільних верств і ніколи його не ідеалізував «Пишу те, що бачив і що знаю, А чого не знаю, за те не берусь»³. Коли повертався до Києва, у свою маленьку квартиру, нерідко голодував, так як не отримував літературних гонорарів.

У 1918 році письменник тяжко захворів і потрапив до жахливого будинку пристарілих, де 2 квітня 1918 року помер.

За життя письменник мав багато псевдонімів: І. Баштовий, Гр. Гетьманець, О. Криницький, І. Н., А. Глаголь, Г...ль. А його твори були перекладені молдавською, німецькою, польською, угорською та іншими мовами. Також деякі твори були показані у театрах та екранізовані.

1 Наталія Зінченко «Він був... Виключно українським письменником...для української нації»: Іван Франко про ідеологічні твори Івана Нечуя-Левицького» Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zinchenko_Nataliia/Vin_buv_vykliuchno_ukrainskym_pysmennykom_dlia_ukrainskoi_natsii_Ivan_Franko_pro_ideolohichni_tvory_.pdf?

² Іван Франко «Ювілей Івана Левицького (Нечуя). Режим доступу: https://shron2.chtyvo.org.ua/Franko/Yuvylei_Ivana_Levytskoho_Nechuia.pdf?

³ Там само

Творчість Івана Нечуя-Левицького слугувала поштовхом для розширення тематики та проблематики творів. «Ів. Левицький, се великий артист зору, се кольо сальне, всеобіймаюче око тої України. Те око обхапує не маси, не загальні контури, а одиниці, за те обхапує їх із незрівнаною би стротою і точністю, вміє підхопити відразу їх характерні риси і передати їх нам із тою випуклістю і свіжістю красок, у якій бачить їх само. Мислитель, свідомий артист...»¹ У своїх працях письменник закликав інших письменників зображати життя усіх верств населення. Це допомогло б збагатити образні засоби художнього слова. Особливу увагу письменник надавав зображенню життя народу, зображенню їхніх звичаїв та традицій, взаємовідносини та побут. У своїх творах автор показав селян та панів у часи кріпацтва, інтелігенцію та духівництво. Тим самим творчість письменника показала, що українська література не є чимось нижчим, що можна використовувати лише для простих описів, вона може осягнути й складні соціальні теми, описувати не тільки селян, а й інтелігенцію. Це допомогло українській літературі швидше розвиватись. А яскраві описи народного середовища стали незабутніми та в черговий раз довели красу української землі. Письменник зображав у своїх творах героїв твору у типових обставинах, взаємозв'язки осіб різного соціального статусу, що було важливим у реалістичній літературі. Точність та докладність описів у його творах поєднуються з використанням поетизації. Саме за багатоплановість та різнобарвність письменника цінували, а Іван Франко назвав його «колосальним, всеобіймаючим оком України»².

У своїх творах Іван Нечуй-Левицький намагався максимально реально зобразити світ, у якому живуть герої. З особливою любов'ю відтворював найменші деталі пейзажу, що говорить про величезну любов до свого краю та величезне бажання розповісти про неперевершену красу рідної землі. Свої твори письменник

¹ Там само

² Там само

вирішив писати українською мовою, на це вплинуло прочитання ще в юному віці «Кобзаря» Шевченка. Твір вразив його високою народністю поезією «здалося, що Шевченко записує народні пісні, а не складає свої; така народність в його поезії».¹ Про те, що Іван Нечуй-Левицький пише твори українською мовою, він не зізнавався нікому досить довгий період часу, так як тоді українська література була під заборною. Його твори відтворювали життя тогочасного суспільства, він творив те, що бачив, твори були на реалістично-життєвому ґрунті з національними характером та художнім змалюванням. Письменник часто використовував пейзаж для зображення умов життя героїв, їхнього внутрішнього стану та для створення нових образів. За це письменника назвали майстром українського пейзажу.

Письменник жив в епоху, коли боротьба за все українське була заборненою, проте дуже важливою. Іван зробив усе можливе, щоб відмежувати українську літературу від російської та вважав це просто необхідним для існування української нації. Автор закликав до збереження української культури та мови. Вважає, що у творах української літератури письменники повинні передавати «широке полотно з селянського життя, життя міщан, попівства, ченців, польської шляхти, що живе на Україні, української зденаціоналізованої шляхти, панства, чиновництва, інтелігенції, «всю їх жизнь, їх відносини до народу й релігійні тенденції».² У своїх творах письменник також висвітлює життя усіх верств населення у всій повноті: жорстокість панів та революційні ідеї селян, життя священників та шляхти, інтелігенцію.

Письменники, які творили в один час з Іваном Нечуєм-Левицьким, наприклад, Григорій Квітка-Основ'яненко, Микола Костомаров, Тарас Шевченко,

¹ Іван Нечуй-Левицький Життєпись Івана Левицького (Нечуя), написана ним самим. Режим доступу: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Lit/N/Nechuj-LevyckyI/OtherWorks/Zhyttjepys.html>

² Там само

Марко Вовчок, Іван Франко та інші, належать до періоду нової української літератури. Письменники належали до літературної доби реалізму.

Перед ними стояло завдання зображувати події у своїх творах правдиво, матеріали для творів вони брали з народного життя і описували все народною мовою. Кожен у творах зображував рідний край з максимальною повнотою, намагались передати соціальне становище людей на українських землях та описати всю красу українського пейзажу. Романтичний напрямок у творах цих письменників майже не простежується, а якщо і був він то на національній основі.

Іван Нечуй-Левицький як письменник-пейзажист завжди цікавив літературних критиків, було багато дискусій щодо художньої вправності митця. Важливою є думка Олександра Білецького: «Критика не раз твердила, ніби Нечуй-Левицький так і залишився назавжди локально-обмеженим у своїх пейзажах, ніби він виявився неспроможним вийти за межі свого Наддніпряння. Це не так. Досить згадати «Миколу Джерю» з описами степових просторів, Чорного моря, зарисовки Києва та його околиць (у романі «Хмари», в нарисах «Ніч на Дніпрі», «Вечір на Володимирській горі» та ін.), українського Підлісся, карпатських гірських пейзажів, Одеси, Кишинєва»¹. Тут дослідник підкреслює те, що у творах письменника образи міста, села та описи ландшафту відіграють важливу ідейно-тематичну роль, а також впливають на композицію твору. Івана Нечуя-Левицького також вважають глибоко-національним письменником. А його твори «Микола Джеря», «Бурлачка», «Дві московки», «Хмари» стали популярними в народі через відображення селянського життя, для опису яких автор часто використовує пейзаж.

Іван Огієнко назвав Івана Нечуя-Левицького «письменником з широким мовним розмахом європейського зразку»², а також вказав на те, що «мова письменника сильно збагатилася й він однаково вільно веде й розмову дієвих осіб,

¹ Білецький О. І. Зібрання творів : в 5 т. / О. І. Білецький. – К. : Наукова думка, 1965. – Т. 2. – 672 с.

² Огієнко І. Історія української літературної мови / І. Огієнко. – К. : Наша культура і наука, 2004. – 436 с.

і малює широкі картини природи чи психічні глибокі переживання».¹ У літературних творах матеріал природи стає новою реальністю через художню інтерпретацію. Важливішим є не те, що зображує митець, але як він це робить. І.Франко з цього приводу писав: «Не в тім, які речі, явища, ідеї бере поет чи артист для свого твору, а в тім, як він використає і представить їх, яке враження він викличе при їх помочі в нашій душі, в тім однім лежить секрет артистичної краси»³.

³ Іван Франко «Ювілей Івана Левицького (Нечуя). Режим доступу: https://shron2.chtyvo.org.ua/Franko/Yuvylei_Ivana_Levytskoho_Nechuia.pdf?

РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕЙЗАЖУ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО

2.1. Пейзаж – основна тема твору («Ніч на Дніпрі»)

У своїх творах Іван Нечуй-Левицький дуже часто застосовує пейзаж для передачі глибинних відчуттів героїв, а також для змалювання зовнішньої картини світу. Місце, де народився і виріс письменник, місця, які він бачив впродовж свого життя повпливали на створення його картини світу. Для того, щоб у всіх повноті відобразити пейзаж у своїх творах, письменник писав ті твори, які склалися суто з описів природи. Наприклад, твір Івана Нечуя-Левицького «Ніч на Дніпрі».

Оповідання Івана Нечуя-Левицького «Ніч на Дніпрі» вирізняється особливою атмосферою та глибокою символікою, де пейзаж відіграє ключову роль. Через описи природи та зокрема нічного Дніпра, автор не лише створює візуальне полотно твору, але й висловлює складні емоційні стани та філософські роздуми персонажів. Аналізуючи ці пейзажі, можна глибше зрозуміти суть твору та його символізм.

Ніч на Дніпрі в творі символізує таємничість, глибину думок, невизначеність майбутнього. Це час, коли природа здається особливо загадковою та величною і відображає внутрішній світ персонажів. Надзвичайні описи пейзажу супроводжують нас впродовж усього твору. Письменник возвеличує образ Дніпра, ріка показана як безкрая та могутня. Розповідь ведеться від першої особи «Під покривалом ночі Дніпро здався надзвичайно широким. Обидва плісковаті береги були непримітні. Мені здавалось, що ми вискочили в море. Зорі почали ховатись. Вони згасали поодиночі непримітно. Місяць піднявся вгору, поменшав і став жовтогарячий. Кругом дуба залисніли дрібнесенькі хвилі. Місяць котився все вище та вище,— ясне плесо ширшало й довшало на хвилях, і незабаром простяглося по хвилях довгою срібною стежкою, скільки можна було засягти оком. Дніпро

виступив з темряви, невиразно й неясно обмежований берегами. Але все ще здавалось, що ті береги десь далеко-далеко! І мої думки перелетіли в якісь невідомі краї; мені здавалось, що я пливу по якійсь велетенській річці, де ледве мріють береги, далеко од рідного краю. Од човна розстелилась по дрібних хвильках ніби скатерка, довга-предовга без кінця, посирана золотом, та сріблом, та іскрами. Ті іскри ворушились, мов живі, миготіли, пересипались та ворушились на воді»¹

Дніпро не просто ріка, а символ життя, руху, змін. Він може відображати шлях персонажа, його духовні пошуки та вибір між минулим та майбутнім. «Лівий берег Дніпра, рівний, плісковатий, суспіль зарослий густими лозами та верболозом, зеленів, неначе засіяний житом; а далі синіли густі бори, неначе море, закутане в синю та сизу імлу. На південь сизіли гори, а на горах було видно Київ, що неначе потопає в легкій прозорій імлі...»²

Місячне небо, вкрите зорями, створює атмосферу безкінечності та величі. Це відкриває перед нами надзвичайної картини на Дніпрі. Місяць був таким яскравим, що здавалось, що це пожежа, зірки миготіли та створювали чудесний образ ночі. В той вечір було так ясно, наче в день, небо ніби світилось. Письменник створює неймовірні зорові образи, які просто зачаровують як і героїв твору, так і читачів «Я стояв і ждав сходу сонця. Не можна було одвести очей од того дива! Яка далеч! Яка широчінь простору і в небі, і на землі! Яка велична картина! Які дивні кольори! Скрізь надзвичайний простір, скрізь розлита краса — і в небі, і на землі»³. Також у творі є місця для слухових образів. Пейзаж у творі динамічний, ніч щохвилини набуває нових кольорів. «На пороні пішла весела розмова, пішли жарти; почувалась десь на краї порона пісня; до голоса пристав другий голос. І несподівано порон неначе розворушився й заспівав. Голоси неначе вдарили з усієї сили в труби. І

¹ І.С.Нечуй-Левицький Зібрання творів в 10 томах, том 8, ст. 191

² Цитована праця. - С. 189

³ Цитована праця. - С. 198

розляглася голосна пісня попід кручею, і залунала десь в щілинах та балках, обізвлася далеко в бору»¹.

Пейзажі в «Ніч на Дніпрі» спонукають персонажів до роздумів про своє місце у світі, свої вибори та майбутнє. Нічна тиша і велич Дніпра створюють умови для внутрішніх монологів і самоаналізу «Я стояв і ждав сходу сонця. Не можна було одвести очей од того дива! Яка далеч! Яка широчінь простору і в небі, і на землі! Яка велична картина! Які дивні кольори! Скрізь надзвичайний простір, скрізь розлита краса — і в небі, і на землі. Серед ясного рожевого світу в одному місці над борами стала ніби прозора червонувата продухвина в небо, глибока й ясна. Верхня смуга над борами забіліла, як біліє сніг на високих горах: то забіліла роса на лісах та на верховітті борів. З-за тієї срібної смуги несподівано вискочило три червоні й блискучі ніби шпильки. Далі за лісами ніби зійшла здорова зірка, вся обтикана огняними червоними голками та гачками. Ті червоні голки ніби скочили в ясне червоне небо, розтяглися вгору, мов довгий дріт або ніби ножі, розпечені в огні, що повтикались у небо і в ліс. Вони все довшали, розтягались, пішли вгору наче довгими золотими списами. Сонце швидко викочувалось з-за лісу на небо, ніби хапалось глянуть на ті дива, що воно само розкидало по землі й по воді, а потім викотилось все, блискуче, палаюче та кучеряве, ніби обтикане червоними ножами, огняними шаблями, здорове, як колесо, дивне, пишне й велике! Я неначе побачив божий рай уявки і... пригадав собі несамохіть той рай наших мрій про Україну, за який ми марили напередодні, збираючись на цю гулянку над Дніпром»². Головний герой був просто зачарований красою, всі кольори, які він бачив були такими яскравими, насиченими, ніби намальовані. Картина, яка постала перед героєм переносила його уяву ніби на інший світ, у світ мрій про Україну.

¹ Там само

² Там само

Нічний пейзаж Дніпра відкриває філософські роздуми про буття, час. Він нашоухує на думки про щось вічне та неосяжне. Ріка була настільки величезною, що людське око не могло осягнути її країв. Небо, яке відбивалось у Дніпрі освічувало його. І знову перед нами картина з багатьох кольорів, за допомогою яких автор може створити світ, ніби казковий, дивний, насичений різними барвами. «Здавалось, ніби текла блискуча, як скло, широка річка, попід лісом червона, посередині оранжева й жовта, а на другому березі зелено-синя. Вода стояла тиха й прозора. А між пофарбованим небом та водою лежав якийсь дивний пояс з лугів та з борів, де кольори були знов інші»¹. Ріка як елемент пейзажу часто є метафорою подорожі, яка може бути як фізичною, так і духовною. Вона вказує на непередбачуваність життя та його нескінченний потік.

Пейзаж демонструє тісний зв'язок між людиною та природою, підкреслюючи їх взаємозалежність та вплив одне на одного. Пейзаж є способом передачі емоцій, у ньому закладена особлива символічність та філософічність. Картина, яку бачить перед собою ліричний герой впливає на його психологічний стан, його настрої покращується, а на душі стає спокійно та добре.

Пейзаж тут - не просто фон, але активний учасник, який впливає на сюжет, розвиток персонажів та загальну атмосферу твору. Через майстерні описи Нечуй-Левицький передає глибокі внутрішні переживання, роздуми про життя, про вічне та невловиме. Завдяки цим описам ми можемо більшою перенестись у ту атмосферу, яку створив для нас письменник. Також письменник звертає нашу увагу на те, якою красивою є природа навколо нас, хоч у буденному житті ми можемо цього не помічати, але прочитавши це твір, читач може стати більш спостережливим та помічати те, чого раніше не помічав.

¹ Цитована праця. - С. 197

2.2.Пейзаж як засіб зображення національної тематики у творах («Хмари», «Микола Джеря»)

Твір «Хмари» Івана Нечуя-Левицького є одним з найяскравіших прикладів українського реалізму. У цьому творі пейзаж відіграє роль не лише фону, на якому відбуваються події, а також впливає на розвиток подій та відображає психологію поведінки персонажів. Письменник у повісті показав різні верстви населення протягом тривалого відрізка часу. Також висвітлює важливі теми, які є значущими в історії існування українського народу, а головний герой твору – Павло Радюк втілює у собі людину, яка активно пропагує національні ідеї. Автор майстерно описав побут та атмосферу, у яких жили тогочасні люди, охарактеризував психологію їхнього мислення та поведінки.

Пейзаж у повісті передає емоційний настрій, символічний та соціально-політичний контекст. Твір містить багато урбаністичних описів пейзажу, адже більшість подій відбувається у Києві. Розпочинається роман з розповіді про те, як тульські семінаристи ішли до Києва і вже тут письменник використовує пейзаж для того, щоб показати, якою була для них дорога: «Сонце пекло з гарячого неба. Курява посіла на семінаристів, обліпила їм лица так, що вони не впізнавали один одного»¹. Коли вже семінаристи дійшли до Києва перед ними відкривається красива панорама міста: «Стоять київські гори непорушне, заглядають в синій Дніпро, як і споконвіку, несуть на собі пам'ятку про минувшість»². Там вони познайомились з митрополитом та розпочали своє студентське життя. Дорога у творі є символом переходу у новий етап життя, дорогою у майбутнє.

У сюжеті важливу функцію відіграє урбаністичний пейзаж, у якому письменник відображає національну суть. Місця, де розгортаються події, відіграють важливу роль у становленні персонажів. Село, місто, родинний дім -

¹ І.С.Нечуй-Левицький Зібрання творів в 10 томах, том 2, ст. 5-6

² Цитована праця. - С. 6

кожне з цих місць наповнене особливою атмосферою та впливає на сюжет. Образ Києва – величного старого міста сакралізується. Художнє відображення реальних образів природи міста викликає захоплення. Нечуй-Левицький ніби одухотворює місто «Старий город пишавсь на горі, неначе виставляв проти гарячого сонця на показ усю свою дивну красу. Ціла група монастирів і церков ніби з букетами золотoverхих бань, та баньок, та позолочених хрестів сяла та лисніла на майському сонці, оперезана зеленими алеями на краєчку гір»¹.

Коли студенти вже попали в академію, то зустріли там людей різних національностей, які також з ними вчилися, і ніхто з них не говорив українською. «Все давнє українське лежало десь глибоко під землею, рядом з могилою Сагайдачного, а над землею роєм вилися попід деревом чужі люди з чужої далекої сторони, з чужою мовою, з чужим духом, нагнані бог зна звідкіль, щоб загнати ще глибше в землю нашу старовину і новину і поховати її навіки»². У цій цитаті простежується правдивий опис обставин у яких тоді жили студенти, про які було дуже важливо писати. Іван Нечуй-Левицький розуміючи важливість української мови, писав про неї у своїх творах. Зараз ми можемо усвідомити наскільки цінним є те, що письменник говорив про це ще майже 200 років тому, питання мови і тоді гостро стояло у суспільстві.

У цьому творі Іван Нечуй-Левицький використовує пейзаж для відображення думок персонажів «І знов розмова натрапила на переднішу тему: знов молоді хлопці заговорили про молодих дівчат. Місяць ще ясніше виливав всю силу свого проміння. Густа тінь під липами ще гірше ворушила думи й фантазію...»³. Студенти були трохи легковажними, співали пісень, обговорювали дівчат, також

¹ Цитована праця. - С. 302

² Цитована праця. - С. 9

³ Цитована праця. - С. 18

любили згадувати рідний край, зі спокоем на серці говорили про свої села, а от Воздвиженський не любив цього, вважав це дуже романтичним.

Пейзаж у творі як і контрастує з внутрішнім станом героїв так і співвідноситься з тим, що переживають герої.

Епізоди, у яких автор описує знайомство Воздвиженського та Дашковича зі своїми майбутніми дружинами також супроводжуються описами природи. Пейзажі створюють особливу атмосферу твору, визначають його тон - від спокійного до тривожного «І маленький сутіночок не то задуми, не то смутку промайнув по її виду, по її карих очах. Вона одвела очі од лиснючого та блискучого вигляду й неначе бачила спущеними додолю очима і той тихий довгий яр, і зелені верби на яру, і густий затишний та запашний вишневий садочок, її душу поривала тиха поезія ярів та садків дуже, ніж блискуча краса Старого города»¹. Через природу Нечуй-Левицький передає настрій епохи та суспільних змін. А також письменник використовує пейзаж для характеристики самих героїв «Місяць освітив її лице, і воно здалося йому ще делікатнішим, ще добрішим. Брови чорніли, як шнурочки. Дашкович приглядавсь до неї, і якась радість все більше та більше наливала його серце. Промінь місяця здався йому веселішим, і пахощі од резеди, од левкоїв запахи неначе вперше; йому здалось, що вони лились од тих очей!»².

Описи природи в «Хмарах» динамічні та змінні, що відповідає рухливому та часто нестабільному життю персонажів. Нечуй-Левицький використовує природу як живий, постійно змінюваний елемент «...Повний місяць дивився в синій, гладенький, як дзеркало, Дніпро. Небо було ясне й синє. На заході, над чорною смугою лісу й гір небо блищало дуже пізнім рум'яним вечором. Було ясно, як удень...»³.

¹ Цитована праця. - С. 303

² Цитована праця. - С. 31

³ Цитована праця. - С. 14

У місті панує атмосфера відродження та оновлення, яка супроводжується зображенням весни, яка символізує пробудження. У творі з'являються нові герої зі сміливими ідеями. Павло Радюк пропагував ідею національного відродження, ідея боротьби за краще життя свого народу була головною для нього. Радюк доносив свої ідеї людям через свої лекції, пропаганду забороненої літератури, популяризацію українських пісень та творів, на відміну від Дашковича, який багато чого вивчав, проте не бачив себе просвітником для інших людей «В його душі була мета, – ясна й проста – народ й Україна...»¹. Радюк був уособленням «нової людини» на той час, навіть перша назва першої частини цього твору називалась «Новий чоловік» «... в нас, - пише він, - такий чоловік був би повинен і на Україні, і в Галичині встоювати не тільки за поступові принципи, але й за своє національне животіння, й національні, а не тільки соціальні права»².

Цікавим у творі використання автором образу Дніпра, який символізує майбутнє героя «Надзвичайна широчінь та далечінь картини несамохіть зворушила високі почування в серці, світлі ідеали в мрійній молодій душі. Думи та мрії замиготіли, неначе одиск майського проміння на тихому, гладенькому Дніпрі...»³.

Дашкович та Радюк у творі зображені як певна інтелігенція суспільства «...Ми, тату, носимо народну свиту, бо ми народовці, стаємо на бік народу; ми націонали!...»⁴. Вони хочуть донести ідеї національного визволення іншим людям. Письменник глибше розглядає саме національний аспект у суспільстві, а не соціальний. Автор намагається зобразити дійсність такою, якою вона була насправді. Також до образів націоналістів протиставляються байдужі до народності люди, це Воздвиженський та Кованько, які дбали тільки про себе та своє збагачення. Воздвиженський не розуміє бажань Дашковича і, працюючи в університеті, як і

¹ Цитована праця. - С. 149

² Цитована праця. - С. 28

³ Цитована праця. - С. 282

⁴ Цитована праця. - С. 136

його колега, вже декілька років підряд читає одні й ті самі лекції, на які студенти навіть не хочуть ходити. Дашкович у свою чергу є антиподом Воздвиженського, він намагається передати свої знання студентам, проте його співпраця з народом не була також потужною, як у Радюка, він швидше волів закритись у своєму кабінеті та обдумувати свої теорії, потім він сам же себе звинувачував у тому, що «втопив усіх своїх дітей, відбив їх від народу»¹.

Пейзажі в «Хмарах» часто відображають глибокий символічний зміст. Наприклад, зміна погоди може символізувати зміни в житті персонажів або в суспільстві, а спокійні погодні умови – духовний спокій персонажів. «Картина була лиснюча, мигаюча, мрійна, неначе золотий зачарований вигляд у сні або в казці. І молодий Радюк, і Галя милувались на волі тим виглядом, милувались своїм коханням і були щасливі без кінця, без краю»².

Описи села, природи, зміни погоди часто є фоном для важливих рішень або переломних моментів у житті героїв. «...Надворі схопивсь страшний вітер, налітав з-за Дніпра на київські гори, неначе кидалась та сікалась скажена татарська орда. Дерева коливались, гнулись, аж лущали та скрипіли. Радюк вискочив з гостинної й бігцем попростував до свого житла якось несвідомо, механічно. Він навіть не чув, як буря сатаніла, ревла та свистіла, трохи не звалювала його з ніг, і все гнався вулицями, доки не вскочив в свою кімнатку. Несподіване лихо неначе гналось за ним навздогінці, і він ніби втікав од його...»³.

У «Хмарах» Івана Нечуя-Левицького пейзаж виконує важливу роль, його не можна розглядати лише як фон для подій. Він активно взаємодіє з сюжетом та персонажами, є засобом вираження емоцій, символізму та відображення соціальних та історичних реалій. Пейзаж у «Хмарах» є живим елементом, що допомагає

¹ Цитована праця. - С. 338

² Цитована праця. - С. 302

³ Цитована праця. - С. 263

глибше зрозуміти суть подій і характерів героїв, а також унікальний спосіб занурення в атмосферу українського села та життя в кінці XIX століття.

Отже, в романі «Хмари» пейзаж слугує засобом для створення сюжету, змальовує характери героїв, пояснює їхню психологію та допомагає зрозуміти основну ідею твору – ідею національного становлення.

Аналіз пейзажу у творі Івана Нечуя-Левицького «Микола Джеря» стосується багатьох тем та мотивів, які закладені у твір.

Твір розпочинається з опису чарівної місцевості, де жила сім'я Петра Джери «Широкою долиною між двома рядками розложистих гір тихо тече по Васильківщині невеличка річка Растваця. Серед долин зеленіють розкішні густі та високі верби, там ніби потонуло в вербах село Вербівка. Між вербами дуже виразно й ясно блищить проти сонця біла церква з трьома банями, а коло неї невеличка дзвіниця неначе заплуталась в зеленому гіллі старих груш. Подекуди з-поміж верб та садків виринають білі хати та чорніють покрівлі високих клунь...»¹

У творі автор зображує природу в динамічному і живописному стилі. Його описи сільського життя, полів, лісів, річок, і змін пор року відображають гармонію та красу української природи. Ці моменти часто супроводжуються відчуттям спокою та мирності. «Усі вулиці в Вербівці ніби зумисне обсажені високими вербами: то поросли вербові кілки тинів. Усе село наче в розкішних алеях. Як залле Вербівку літнє палке сонце, як засипле її зверху золотом та сріблом сонячне марево, то вся кучерява долина здається залитою буйними зеленими морськими хвилями, що десь набігли з моря, й залили, й затопили долину, й скам'яніли, піднявшись високо вгору. Дивишся й не надивишся, дишеш й не надишешся тим чистим гарячим та пахучим повітрям»². З надзвичайною майстерністю та глибиною Іван Нечуй-Левицький описує літню пору у селі Вербівка. За допомогою слів які

¹ І.С.Нечуй-Левицький Зібрання творів в 10 томах, том 3, ст. 34

² Цитована праця. - С. 35

використовує автор, читач може уявити себе у цьому селі, уявити всю красу його краю та подихати цим прекрасним чистим повітрям.

Пейзаж в «Микола Джеря» часто використовується для передачі емоційного стану. Яскраві, сонячні дні можуть відображати радість або надію, тоді як похмурі, дощові сцени можуть передавати смуток, відчай або тривогу. Наприклад дні, коли Микола тільки що зустрів Нимидору та закохався у неї відображаються як теплі, сонячні дні. «Він лежав лицем просто неба й дививсь на темне небо, засіяне зорями, ніби чорне поле пшеницею. [...] Він вгледів дві зірки вкупі, і йому здалось, що одна зірка — то його доля, а друга зірка — то доля тієї дівчини, що перед вечором брала в березі воду...»¹. А от дні у які вони вже розлучились були похмурими та дощовими. «На небі раптом зашуміло й загуло, неначе сосновий ліс на вітрі, а чорна хмара так швидко росла й бігла, що можна було слідкувати за нею очима. Море почорніло під нею, і вона в одну мить неначе поглинула корабля. З моря набігла хвиля з білими густими гребенями і почала ніби танцювати кругом човна. Микола був вперше на морі. Його тверда душа трохи сполохалась, але його горе було важче од тієї хвилі. Він сидів на човні й сумно дивився на того звіра, що набігав на його»².

Певні пейзажі можуть слугувати каталізаторами для сюжетних поворотів. Наприклад, зміни в пейзажі можуть супроводжувати ключові моменти в житті героїв або символізувати важливі зміни в їхньому внутрішньому світі. «Сонце високо підбилося вгору; надворі стало душно. Микола з Нимидорою врізався в високе густе жито, як у ліс, і почав з нею розмовлять»³. Епізод, який змінив життя Нимидори та Миколи, а саме коли вони познайомились супроводжується описом пейзажу.

¹ Цитована праця. - С. 42

² Цитована праця. - С. 109

³ Цитована праця. - С. 42

У «Микола Джеря» Івана Нечуя-Левицького пейзаж грає важливу роль, виходячи за рамки простого фону і стаючи активним елементом, який впливає на розвиток персонажів та сюжету. Через пейзаж автор висловлює емоції, символічні змістовні нюанси та соціально-культурні коментарі, роблячи його невід'ємною частиною літературного полотна твору.

Природа відіграє в цьому творі важливу роль, вона використовується автором не лише для зображення фону на якому відбуваються події, а й для того, що передати внутрішній стан героїв, їхні думки та переживання і таким чином герої по-іншому відкриваються для читачів, вони стають більш чутливими, відкритими та чесними. Наприклад, у епізоді, де Нимидора плаче за Миколою, коли від йде. Тут автор порівнює її сльози з криничною водою, що допомагає читачеві домалювати цю картину у своїй уяві, кринична вода асоціюється з кришталево чистою, а отже, і сльози Нимидори були такими, прозорими та чистими, як її любов до коханого, який покинув її. «Нимидора вбігла в хату, впала на лаву, схилилась на стіл, голова упала на руки, і довго-довго плакала і побивалась. Гарячі сльози обливали її руки, лились на стіл, як кринична вода ллється з джерела на траву»¹.

Пейзажі в творі часто набувають символічного значення. Вони можуть символізувати внутрішні конфлікти персонажів, їх надії, прагнення або розчарування. Наприклад, стан природи може віддзеркалювати емоційний стан персонажа або загальний тон сцени. « - Миколо, мій голубе сизий! - сказала Мокрина. - Чи зоря світає на небі, чи сонце грає, чи ніч вкриває землю, - думка про тебе тліє в моєму серці. Я вночі сплю, і як ти мені приснишся, то душа моя аж звеселиться й заграє, як ластівка на сонці. Прокинуся, тебе нема, - і моє серце знов замирає. Я нігде не знайду собі поради. Чи місяць світить, чи сонце гріє, на моєму серденьку туга та печаль»². Тут письменник використовує порівняння з природою,

¹ Цитована праця. - С. 64

² Цитована праця. - С. 117

щоб підкреслити емоційність сцени, те, якими глибокими є почуття Нимидори і як важко їй без коханого. Ця сцена справляє дуже сильне враження на читача, так як, за допомогою пейзажу, читач може заглянути в душу героїні та пережити її емоції. Також ця сцена викликає емоції у читача, можливо це емоція несправедливості або жалю та ці емоції, хоч і не є приємними, дозволяють читачу з більшою мірою погрузитись у сюжет.

У творі письменник послідовно відображує події з життя героя, завдяки чому ми можемо зрозуміти, як ці події вплинули на героя, як він змінювався з часом. Микола постає перед нами у різних ситуаціях, у яких він з різних сторін розкривається перед нами. На початку твору Микола постає перед нами як звичайний наймит селянин, але вже з початку можемо простежити його бажання до змін та не бажання коритися обставинам. На початку Микола трохи замріяний, закоханий хлопчина, а на кінці постає серйозним, рішучим чоловіком, який все-таки досягнув бажаного, а саме, вільного життя. Він з початку розумів свою цінність та не хотів коритись волі панів, шукав кращого життя та свободи. Це сміливий крок, на який не кожен здатен.

У творі сні також відіграють символічне значення. У зорових образах перед героями постають втілення їхніх потаємних бажань, зображення несвідомих думок. Один з снів це коли перед Миколою постає птиця, яка у фольклорі є символом жінки, нагадує йому про його кохану Нимидору, яку чоловік сильно кохає і за якою сумує. Також є епізод де птиця сниться Нимидорі, це також символізує її тугу за Миколою. «Мамо, Микола у дворі. Ходімо у двір, він десь ховається, — каже вона, — я літала слідом за ним по степах зозулею, а як він сів спочивати, я стала криницею. Він напився води, він плакав за мною, і його сльози впали на моє лице...»¹. Через сновидіння письменник більше відкриває нам саме душевний стан

¹ Цитована праця. - С. 119

героїв. Також, епізод, у якому Нимидорі приснився сон про Миколу, опис природи у цьому випадку відіграє роль фону на якому відбуваються події, але це не просто фон він використаний з метою надання особливих сенсів та особливого настрою «Через тиждень Нимидорі знов приснився сон, ніби вона блукає з Миколою вночі по якомусь широкому степу. Все небо вкрите чорними хмарами. Надворі душно, як у пеклі, а на всьому небі блискає страшна блискавка й гримить грім безперестанку, неначе в горобину ніч. По один бік блисне блискавка червоним світлом, і вона бачить Миколине лице все червоне, неначе з розпеченого заліза; з другого боку мигне зелена блискавка, і Миколине лице стає зелене, неначе в утопленика...»¹. У цьому сні письменник передає страшну атмосферу, яка для героїні є дуже болючою та сумною. Вона так мріяла побачитись зі своїм коханим, а бачила його тільки у снах. Ці сни навіювали їй тривожні думки, від яких вона ніяк не могла позбавитись. Перед смертю Нимидорі також часто сняться сни про коханого, який з'являється перед нею у символічних обставинах, а природа а фоні відіграє функцію передачі емоційного тла (гроза, на тлі якої зображений герой ніби свідчиться що щось має статися).

В характері Миколи Джері ми бачимо як автор втілює бажання до волі та постійні пошуки правди, сила характеру, яким наділений Микола свідчить про незламність характеру українського селянина. Хоч би у яких обставинах не знаходився герой він вірить, що скоро повернеться додому, але це буде не просто повернення, а повернення вільної людини у вільну домівку. Також, окрім Миколи, ми бачимо й інших героїв, які впродовж твору з'являються на життєвому шляху головного героя, їх автор зображує досить коротко. Проте, навіть в таких коротких описах, ми можемо побачити класову боротьбу та ставлення людей один до одного. У своїй повісті Іван Нечуй-Левицький описує суспільство кріпаків, їхнє життя, мрії

¹ Цитована праця. - С. 124

та думки. Важливим є те, що свого часу автор наголосив на важливому питанні, питання стосунків кріпаків та панів. У повісті змальовані яскраві характери героїв, автор ніби за допомогою пензля зображує неймовірні краєвиди. Автор яскраво зобразив життя селянина, який готовий не лише протестувати проти влади, а й проти її законів.

Окрім бажання свободи, у характері Миколи бачимо вірність до коханої, глибокий духовний світ та любов до краси, Микола є українцем не тільки своєї доби, він втілення українського чоловіка загалом.

Пейзаж у повісті допомагає розрити суть повісті. На фоні природи зображується життя кріпаків. Пейзаж розкриває відчуття героїв, наприклад, неспокій на душі героя автор показує неспокійними природними умовами. Зображення бурі у творі перегукується з почуттями героїв.

Прикладом основного героя письменник показує як людина переходить від думок до дій, як взагалі у нього виникають певні думки, що є їх причиною та які наслідки. Також нам зображене життя народу іншої частини України, де вже не було панщини, всі хотіли записатись у міщани «посадських і в поліцейських книгах були позаписувані якісь невмирущі люди де за відсутності панщини люди почувалися вільними і могли заробити чимало грошей рибальством»¹ вабила до себе українських селян, подібних до Миколи Джері, що не хотіли миритися з існуючими «відробітками» та примусовою працею»

Зображення життя до реформ та після, життя втікачів, які були і на цукроварнях і займались рибальством на півдні України, показує нам взаємовідносини між людьми у той час(згаданого періоду), бажання боротися за спільні ідеї та протистояти життєвим труднощам.

¹ Цитована праця. - С. 94

Повість «Микола Джеря» є одним з найкращих творів письменника, адже описи природи, які зображує нам Іван Нечуй-Левицький є неперевершеними.

У своїх двох творах Іван Нечуй-Левицький зображує головних героїв, які знайшли в собі сили щось змінити і не корилися обставинам, у яких їм доводилось жити. Радюк у «Хмарах» був більш націоналістичним персонажем, ніж Микола у повісті «Микола Джеря». У образі Миколи ми не бачимо таких сміливих ідей, проте, у героїв є спільна риса – не бажання жити в умовах, які їх не влаштовують. Автор об'єктивно змальовує тогочасне суспільство, твори характеризуються увагою до деталей та описами природи. Пейзаж в обох творах відіграє важливу функцію. За допомогою природи, ми можемо краще розуміти героя і обставини у яких він проживає. Пейзаж висвітлює багато моментів, на які без цих описів, ми навряд чи б звернули увагу. Важливим є відображення душевного стану героїв, їхній думок та переживань. У цьому пейзаж нам також дуже допомагає. Персонажі у творах відстоюють своє право на гідне життя у гідному суспільстві, ведуть боротьбу з панамі за рівні соціальні права. Микола Джеря та Радюк вміють помічати красу, милуються природою рідного краю і це інколи допомагає їм згадати минуле, подумати про майбутнє або з усією повнотою прожити теперішнє. Павло Радюк, хоч і був націоналістом, не ставив свій народ вище за усі інші. Він хотів автономності для народу. Доносив свої прогресивні думки людям та хотів, щоб усі нарешті зрозуміли, що українці – самодостатня та самостійна нація і потрібно відстоювати своє, не боятися і не соромитися своєї мови, культури та історії. Все це є приводом для того, щоб пишатись своїм народом. Микола Джеря боровся за вільні права у суспільстві, не хотів коритися панам та їх примхам, він розумів, що для того, щоб бути вільним, потрібно робити кроки на зустріч своїй волі. У його характері письменник зображує образ самобутнього селянина, який готовий відстоювати свою гідність та своє право на існування.

Нечуй-Левицький змальовує народні типи людей. В їхніх образах поєднується мальовничий світ природи та емоційність. Ці герої є прикладом сміливого українця, який все життя готовий боротись за те, щоб він і його нація жили вільним життям.

2.3. Соціальний аспект життя людей крізь призму пейзажу

Твір Івана Нечуя-Левицького «Дві московки» відображає сатиричний погляд письменника на суспільні відносини і порядки, і хоч пейзаж тут не є центральним елементом твору, як у деяких інших його роботах, він відіграє важливу роль у створенні атмосфери та розкритті тем та символів твору. Пейзажі в повісті «Дві московки» відображають соціальні та культурні реалії того часу. Вони допомагають читачеві зануритися в атмосферу міського життя, підкреслюючи контраст між різними соціальними класами. Також за допомогою пейзажу письменник описує взаємовідносини між людьми, у даному випадку, між подругами - Ганною та Мариною. Ці дві героїні у творі зображені як дві протилежності. Марина зображується як весела та непокірна, а Ганна – тиха й лагідна. Вони обоє закохуються в одного чоловіка Василя, який, все-таки, обирає Ганну, а Марина страждає, бо кохає його.

Твір розпочинається з розповіді про те, як молодий хлопець повертається додому, яка супроводжується описом пейзажу, як і декілька інших творів Івана Нечуя-Левицького «Раз якось був тихий літній вечір. Сонце стояло вже на вечірньому пружі. Черета звернула з толоки на шлях, простяглася до села і підняла за собою куряву. По дорозі йшов молодий москаль додому по білету»¹. Матір Василя ждала сина, проте, навіть не думала, що він вже повертається додому «Вечірнє сонце блиснуло на його в вікно. ; Високий та тонкий стояв перед нею син;

¹ І.С.Нечуй-Левицький Зібрання творів в 10 томах, том 1, ст. 51

чорні кучері, лице, одежа — все припало пилом»¹. Зустріч письменник зображує на фоні пейзажу, який додає тепла і ще більшої радості. Згадує Василь своє життя до служби і тепло йому стає на душі, а як розповідає про службу, то старій матері аж плакати хочеться

«Оце, було, поставить нас у ряд, щоб то муштрувати. Стоїмо неначе й так, як він, було, каже: і руки опустим, і лице задерем угору, аж тобі жили луцять поза шиєю. Ні та й ні! Не так та й не так! Піде, було, поза спинами та й давай тебе місити кулаками по спині! Зайде спереду — не так лице держиш! Трісь тебе по щоці, аж голова перекрутиться! А він, червоний та злющий, кричить: «Не поворачивай рожи! прямо держи!» Та по другій щоці. Отак-то, мамо! Б'є по щоці, а ти держи голову, неначе він тебе гостинцями годує»². З цієї розповіді бачимо, як важко було Василю на службі, він зовсім не хотів туди повертатися.

Василь був високим, гарним хлопцем, подобався дівчатам, проте сам не звертав на них уваги, тільки одній вдалось зачепити його серце, це була Ганна «Ганна була невеличка з себе, з невеличким лицем, але повновида й кругловида. Підборідочок у неї був невеличкий, кругленький, як волоський горішок. Темно-русі брови лежали низько, над самими очима. Сині невеличкі очі світились тихо- тихо, як підіймала вона віка. Тільки вона все спускала очі вниз, все неначе щось думала. Гарна була Ганна...»³.

Ганна з подругою Мариною багато розмовляли і одну з їхніх розмов перервав Василь. Василь сподобав собі Ганну і вирішив підійти до неї, проте, він сподобався обом дівчатам «Та й гарний же Василь! - думала Марина. - Щоки повні, як у дитини, брови тонкі, очі карі, чорний вус тільки що засівається». Ганна поглядала на Василя крадькома й все соромилась, а серце її мліло»⁴. Марина думала лише як добре їй

¹ Цитована праця. - С. 53

² Цитована праця. - С. 55

³ Цитована праця. - С. 57

⁴ Цитована праця. - С. 62

буде з Василем «Ото мені щастя, Ганно, як я стою ввечері під вишнями та дожидаю свого милого, чорнобривого, як він свисне тричі за ставком між вербами, подаючи мені звістку. А в мене серце холоне й душа холоне! І добре мені, і страшно мені, аж прихилюся я до вишні... А тут чую, шелеснуло через тин, шелестить лист гарбузовий, гойдається висока кукурудза й соняшники. А милий впливає звідтіль, як ясний місяць сходить, наближається до мене, моє серце мліє, умліває... Чи то ж не щастя, Ганно, ввечері, обнявшись з милим, слухати, як щебече соловейко? Чи то ж не доля, як пригорне милий до свого серденька, як дивитись йому в вічі, цілувати його брови, його очі?»¹ - так дівчина уявляла собі життя зі своїм коханим, здавалось, їй більше нічого не потрібно було, тільки, щоб він завжди був поруч. Образ коханого письменник тут порівнює з місяцем, який, на думку Марини, був би для неї світлом посеред ночі. Опис пейзажу тут надає більшої романтичності атмосфері.

Обоє жінок у своєму житті були нещасливими через різні особисті обставини і жили у непрості часи бідності. Ганна одружилась з Василем, який швидко її покинув, змушений йти служити. Таке гарне було життя вдвох, так тішились дрібницям, думали як заробити на хліб і до хліба. Часом у Василя виникала думка про несправедливість, не хотів він орати за панським плугом, думав спорядити свій. Чоловік догадувався, що скоро можуть забрати його до війська, але дуже не хотів туди йти. Тут письменник зображує перед нами думки про національне, але, на жаль, у Василя не вистарчило сил, щоб опиратися долі і він все-таки пішов на службу до москалів, хоч як сильно не любив їх. « - Не хотілось би йти знов до війська, - казав Василь. - Не люблю мені бути москалем. Воно, бач, і робота москалям не катзна-яка! Одбудемо той муштер, та й гуляй, скільки схочеш. Гуляють наші москалі, грають в карти, п'ють горілку. А мені така гулянка не в думці. Не люблю

¹ Цитована праця. - С. 79

я швандяти по світу, між чужими людьми, по чужих хатах. Люблю я своє село, своє хазяйство, свою хату - та тебе, моя доле»¹.

Ганна дуже сумувала з цього приводу, часто згадувала про чоловіка «Рушнички ви мої, шовком переткані! З вами я ждала свого милого, чорнобривого; розстеляла вас при повному місяцеві, щоб мій милий був гарний, як місяць на небі, щоб життя моє було ясне, як ясні зорі. Не продам я вас зроду-звіку!»². У Ганни з Василем був син, яка залишився з матір'ю, проте ненадовго, він змушений був йти у школу, яку відвідували сини військових і в майбутньому також стати військовим. Ганна залишається зовсім сама, лише іноді її відвідує подруга Марина. Часто згадують жінки коханого, але не обговорюють це. «Опівночі смутно блищав каганець на столі, на перекинутому горняті в Ганниній хаті. То притухав гніт, і на йому насилу тліла неначе синя вогнева горошина, то знов підіймав разом полум'я огневим язиком. Блисне каганець, і кінець стола винирне смутна, задумана Марина. Знов блисне полум'я, знов виступить її широке чоло, з чорними бровами, з'явиться тоненький ніс, очі, закриті довгими, густими віями. Потухає вогонь, смутна Марина знов увіходить помаленьку в темряву, зникають очі, зникають щоки; ледве мріє біле чоло та рука з засуканим рукавом десь неначе далеко»³. Тут письменник зображує вогонь, який коли горить, то горить і серце Марини, вона згадує коханого, коли затухає полум'я, Марина стає сумна, розуміє, що вже не побачить коханого.

Письменник показав у яких умовах перебувають селяни, у яких умовах служать чоловіки та як ці умови впливають на людей. До прикладу, син Ганни дуже змінився за часи військової служби, так як пішов туди у дуже ранньому віці, його світогляд ще не був сформованим, а отже, він легко піддавався впливу. За

¹ Цитована праця. - С. 68

² Цитована праця. - С. 76

³ Цитована праця. - С. 94

перший час перебування на службі Іван писав матері листи у яких описував нестерпні умови служби, Василь також писав подібні речі у своїх листах.

Суспільство, у якому він перебуває, сильно змінює його, він не лише перестав поважати власну матір, так ще й вимагав від неї, щоб та продала свій будинок і вилучені кошти передала йому. Також автор висвітлив проблему національної мови, це зображено у епізоді, коли син Ганни - Іван за роки служби став розмовляти ламаною російською, що показує те, що у нього не було ніяких народних цінностей. Автор з цього приводу писав «спокійніше й лучче безталанним під землею лежати..., ніж було жити й горювати на землі»¹.

Умови життя у всіх людей на той час були жахливими, люди жили з відчуттям безнадії, осуджували один одного, був психологічний та соціальний тиск. Так довго не витримала Ганна і померла у злиднях. «Поховали Ганну саме коло її свекрухи Хомихи. Швидко заросла могила травою та чебрецем. Забули про їх горе швидко навіть близькі сусіди. На могилках пасуться вівці з ягнятами та часом вибрикують малі пастушки, граючи на сопілках. Кругом кладовища - то зеленіє жито, аж очі бере в себе, то шумить золотим колосом пшениця. А влітку, у жнива там чути пісню безталанного женця, що заробляє шостий сніп, поливаючи потом та слізьми чужу ниву. І спокійніше, й лучче безталанним під землею лежати та землю держати, ніж було жити й горювати на землі...»². Марина поховала подругу і після її смерті переїхала до міста, проте, її життя і там непростим, незадовго і вона померла на самоті.

Пейзажі в «Дві московки» використовуються як фон для розгортання сюжету, вони допомагають читачеві уявити сцену, створюючи відповідну атмосферу. Пейзажі можуть впливати на настрій та емоції персонажів, наприклад, міське середовище може викликати відчуття тривоги, радості, суму або натхнення.

¹ Цитована праця. - С. 96

² Там само

Розповідь у повісті «Бурлачка» письменник розпочинає також з розповіді про пейзаж «Звенигородський повіт — пишний куточок України, край садків, Шевченкова батьківщина! Пишна Шевченкова пісня вилинула з розкішного краю, убраного в чудові старі садки. Од самого берега Росі, на південь, де Канівський повіт межується з Звенигородським, починається такий рай, якого трудно знайти на Україні. Дрібні та круті гори од самої Росі йдуть ніби крутими хвилями. По крутих горах, по глибоких долинах подекуди зеленіють дубові та грабові старі лісі»¹.

Повість «Бурлачка» зображує життя головної героїні - Василяни. На початку твору головна героїня зображена як дуже енергійна, натхненна молода дівчина, яка не боїться роботи і з радістю робить щось нове для себе «...кинулась у хату, вхопила торбину, кинула в неї окраєць хліба і побігла до воріт... вхопила сапу, скочила через перелаз... як птиця, вилетіла з нестямки на фургон... З других дворів виходили дівчата й хлопці й сідали на фургонах»².

Вона з простої селянської родини, працювала на землі, потім пішла в найми до пана, у якого згодом закохалась і наївно думала, що ця любов взаємна. Будучи з паном, дівчина проживала непогане життя, пан давав їй гроші, вона веселилась на панських балах «Серед хмар густого диму вона здавалась чимсь кращим, ніж проста дівчина. Здавалось, вона літала десь високо у синіх хмарах, вилася на повітрі у небі, а легкий вітер грався її стрічками та квітками...»³.

На перекір батькам дівчина вирішила бути з паном та працювати на нього. «Серце моє! Не покину я тебе, хоч би мене силував батько, силувала мати тебе покинути. Вмру, а тебе не покину!»⁴ - думала Василяна, дивлячись на світло, що манячило серед широкого, білого, вкритого туманом степу». Проте, панові було не

¹ Цитована праця. - С. 143

² Цитована праця. - С. 148

³ Цитована праця. - С. 188

⁴ Цитована праця. - С. 198

до Василичини, він знайшов для себе кращу жінку, ту, яка буде більш вигідною для нього. Дівчина не могла в це повірити «Василина трохи не зомліла. Вона не догадувалась, що для неї наступить колись такий смутний час: її любов одняла од неї думки, засліпила її душу. Вона жила, як у раї, нічого не думаючи»¹.

«Темний, хмарний зимній день насилу світив білим туманом. Страшні дива в здорових дзеркалах стали для неї ще страшнішими. Вона глянула на те дзеркало, де вперше побачила себе всю в квітках та стрічках, і для неї здалося, що вона бачить себе у тому дзеркалі блідою, жовтою на виду, старчихою»² - так автор за допомогою пейзажу доповнює картину, демонструє весь біль, який був на серці у дівчини. Зміна погоди в творі часто символізує зміни в житті персонажів, їхній внутрішній розвиток та емоційні переживання.

Дівчина не знала, що їй робити і куди йти «Настав вечір, сумний; страшний вечір. Василина крадькома пішла у садок, вийшла на гору і ненароком глянула на синій далекий ліс кругом рідного села. Вона згадала за батька й матір»³, їй було соромно перед батьками, а розуміючи, що її чекає коли у селі дізнаються, що вона вагітна від пана, вона остаточно вирішила туди не повертатись. На той час вона була не одною такою, хто робив нерозважливі вчинки «Ой, у нашому Стеблеві стала новина, Породила Биківночка малеє дитя...»⁴.

Дівчина дійшла вже аж до краю села і була настільки втомленою, що вирішила зупинись просто біля дороги «На землю впала темна ніч. Густі зорі висипались на небі. Внизу, під скелею, між камінням, шуміла та булькотіла вода, падаючи вниз, неначе у горщик, та клекотіла, неначе кипіла в казані. Опівночі Василина породила сина. Вона лежала без пам'яті, неначе мертва, розкидавши руки на пісок. Темна ніч та ясні зорі прикрили її сором, її лихо, а шум води заглушив

¹ Цитована праця. - С. 200

² Цитована праця. - С. 202

³ Цитована праця. - С. 204

⁴ Цитована праця. - С. 223

крик малого сина... Васирина лежала без пам'яті, неначе мертва...»¹. Пейзаж доповнює загальну картину та допомагає зрозуміти у яких обставинах опинилась дівчина. Також бачимо, що у творі пейзаж виконує певну функцію, він може як підсвічувати певні дії героїв, так і зробити їх менш помітними. Пейзажі створюють особливу атмосферу у творі, підкреслюючи настрій сцен, в даному епізоді, ми можемо відчутти те, що відчуває героїня твору, самотність та відчай.

«Васирина, бліда, як смерть, нагнулась вниз й глянула на шум, на білі хвилі. Вона й сама незчулась, як її руки випустили дитину. Вона тільки почула, як дитина впала у воду й бовтнула, неначе хто кинув у воду камінь, тільки тоді схаменулась, крикнула таким страшним голосом, яким люди кричать під ножом розбишаки, й впала без пам'яті на землю»² - ця страшна ситуація свідчить про повну безвихідь, яку відчуває героїня, у неї опускаються руки. Далі автор продовжує описувати події за допомогою пейзажу «Сонце тільки що піднялось над корсунськими горами. Надворі ніде не видно було ні душі. Стояла мертва тиша, тільки внизу шуміла вода по камінню. Васирина лежала між купами каміння. Її очі, дикі й страшні, дивились на круті скелі на противному березі, а в голові ясно й виразно вчувалось страшне: бовть, бовть! неначе хто безперестанку кидав у хвилі каміння. Васирині здалося, що потріскані скелі, облиті світлом сонця, почали темнішати, оступились далеко од берега й неначе потонули у вечірньому тумані. На синє небо ніби впала ніч, небо почало чорніти. Зелені верби та лози потемнішали, наче голе дерево зимою. Темно-синій круг неба захитався на обидва боки, як човен на воді. Береги Росі розступились далеко один од другого. Скелі почали коливатись і почали рости угору»³.

¹ Цитована праця. - С. 223

² Цитована праця. - С. 214

³ Цитована праця. - С. 215

Ріка в «Бурлачці» символізує життєвий шлях, боротьбу та витривалість. Це місце випробувань головної героїні - бурлачки «І здається Василю, що бистра вода понесла її на середину широкої річки. Береги ледве мріють, заставлені гострими скелями. Вода реве, клекотить. Вона тоне, заливається водою й знов вириває й ніяк не може втонути»¹. Суворість і велич природи співвідносяться тяжкому життю героїв.

Важкі умови життя впливають на Василю, їй стає байдуже на усе, на будь-які моральні цінності. З цього морального дна дівчині допомагає вибратись Михальчевський. Допомагає їй відродитись та хоч на хвилинку забути про її страшне минуле.

«Бурлачка» Івана Нечуя-Левицького - це твір, що відображає життя українського селянства в кінці XIX століття. Пейзаж у цій повісті використовується не тільки для створення атмосфери, але й як засіб для вираження глибших тем і символізму, що пронизують твір.

Сільські пейзажі відображають традиційний уклад життя, зв'язок із землею і простоту існування. Вони контрастують із жорстокістю і безперспективністю життя бурлаки.

Пейзажі в «Бурлачці» часто служать фоном для філософських роздумів персонажів про сенс життя, їхнє місце у світі та життєві вибори. Нечуй-Левицький майстерно використовує пейзаж для створення художньої картини, яка захоплює читача та допомагає глибше зануритися в атмосферу твору.

«Бурлачка» Івана Нечуя-Левицького - це твір, який відкриває перед читачем не тільки багатогранність персонажів та соціальні проблеми, але й надзвичайно виразні пейзажі, які відіграють важливу роль у створенні атмосфери та розкритті глибинних тем твору. Пейзаж в «Бурлачці» - це не лише простий опис природи, він

¹ Там само

є потужним засобом вираження емоційних станів персонажів та символічного відображення реалій.

Іван Нечуй-Левицький з неймовірною повнотою розкриває перед нами життя головної героїні, особливості її характеру. У цьому значною мірою допомагає пейзаж. Образи природи цікаво доповнюють головні епізоди у житті Василяни, також пейзаж значною мірою допомагає нам зрозуміти психологію вчинків дівчини. Бідність, розгубленість та страх – емоції, які переживала Василяна, були наслідком епохи, в якій вона жила.

У творі піднімається також проблема соціальної нерівності. Пани, розуміючи становище селян, не давали їм ніяких поблажок, їм було байдуже на людське горе. «Були міністри пшениці, жита, міністри гречки й проса і навіть міністри свинячого сала, олії й дьогтю, то були взагалі українські губернатори мужицького поту й сліз, міністри людської кривавиці...»¹. Пани придумували будь що, щоб повною мірою експлуатувати людей.

В обох творах розкривається вся трагічність тогочасних подій. Люди ставали заручниками свого соціального статусу та ця негативно відображалось на їхньому житті. Як і Василяна – бурлачка, так і Марина і Ганна – дві московки проживали нещасливе життя. Пейзаж у творах підсвічує важливі ситуації та розкриває характери персонажів. Обидва твори Івана Нечуя-Левицького вражають своєю реалістичністю, виразністю та глибоким емоційним навантаженням. Письменник дуже майстерно через явища та кольори природи передає не лише зовнішню красу світу, а й відображає внутрішній світ героїв, їхні переживання, думки, трагічні події та моменти радості, а також відображає загальні настрої у суспільстві. У цих творах зображена, гармонія між людиною і природою, між працею та відпочинком, а

¹ Цитована праця. - С. 221

також і для створення емоційних контрастів. Кожна деталь у композиції твору має значення, взаємодіє з природнім середовищем.

ВИСНОВКИ

У підсумку здійсненого аналізу пейзажу бачимо, наскільки важливим, формо-, характеро- та сюжетотворчим є цей компонент тексту. Кожен із творів, які були розглянуті у роботі, відзначаються особливою красою у зображенні тогочасної дійсності та є важливими для розуміння пейзажу в українській літературі. Іван Нечуй-Левицький використовував пейзаж у свої творах талановито та продумано. У кожному творі пейзаж відіграє різні функції і є засобом для відображення авторської картини світу. Опис природи може вказувати на особливості подій, які відбуваються, може слугувати фоном для розвитку цих подій, може з більшою повнотою розкривати характери героїв твору. Пейзаж у творах може набувати нових сенсів, зокрема, відображати внутрішній стан героїв, їхні думки, переживання, сум, радість, тобто, бути відображенням емоційного тла.

Іван Нечуй-Левицький є дуже цікавою особистістю в історії української літератури. Він своїми творами зробив величезний вклад в розвиток української мови та літератури. У своїх творах письменник зобразив героїв, які були відображеннями свідомих українців-патріотів. Також автор був активним громадським діячем, популяризував українське слово. Івана Нечуя-Левицького справедливо вважають майстром українського пейзажу, адже, ледь не кожен твір у його літературному доробку наділений образами природи, у яких відображене життя людей. Письменник отримав особливу славу саме завдяки своїм художнім творам, які дозволяють нам поглянути на певні події у житті людей під іншим кутом, зрозуміти важливість їх у творенні української державності. Ці твори пронизані любов'ю до Батьківщини. Але це не якась декларативна любов. У творах зображені події того часу, зі своїми недоліками та проблемами. Він реалістично зображував життя селян, які жили у тяжких умовах панщини, життя людей пореформеної доби, їхні відносини, почуття, уявлення та життєві обставини.

Пейзаж у творах письменника відзначається увагою до деталей, що допомогло передати у повній мірі важливі нюанси творів. Це надавало творам ще більшої реалістичності та глибини. Також письменник вміло поєднував цю реалістичність з емоційністю. Він не лише передавав об'єктивну картину природи, але й намагався викликати почуття та емоції у читачів. Його пейзажі не лише відтворюють зовнішню красу, але й транслиують внутрішній світ митця. Іван Нечуй-Левицький вміло використовував кольори природи, які у певні моменти або співвідносились з подіями у житті героїв або, навпаки, слугували для підсилення емоцій на контрасті з відчуттями. У творах добре описані події періоду кріпацтва, про які повинен знати кожен українець, адже, саме завдяки таким творам, ми можемо краще розуміти історію рідного краю та бути твердими у своїх переконаннях. Твори письменника відображають важливі соціальні та національні проблеми, а завдяки роману «Хмари», ми можемо розуміти наскільки важливою є боротьба за народні цінності, ці ідеї, які відображає головний герой твору надихають на зміни. Аналізуючи твори Івана Нечуя-Левицького, можна зрозуміти, що вони не лише стосуються теми пейзажу, а й займають важливе місце в історії української нації.

Загалом, досліджуючи поетику пейзажу можна виявити численні особливості та художні прийоми які визначають унікальний підхід до зображення природи. Багатоаспектність його творчості та розкрити глибину художнього вираження у зображенні природи. Майстерність письменника не лише у здатності передати зовнішню красу пейзажу, але й створити образ природи таким чином, щоб викликати у читача більше емоцій, спонукати його до аналізу. Ті описи пейзажу, які ми бачимо у творах Івана Нечуя-Левицького наділені увагою до деталей, кожен елемент пейзажу є важливою складовою творів.

Описи природи створюють реалістичну картину, яка передає все багатство природи. Письменник вміло використовує всі кольори, світло, тіні, щоб передати

своє враження від моменту, який переживають герої у творі. Часто у творах можна помітити, як Іван Нечуй-Левицький завдяки природнім явищам, таким як світанок, захід сонця, туман, гроза, письменник створює особливу атмосферу у своїх творах. В творчості письменника відчувається глибока гармонія з природою, а його пейзажі не лише зображують зовнішню красу, але й вражають читача своєю естетичністю та внутрішнім спокоєм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Бандура Т. Урбаністичний пейзаж в романі І. Нечуя-Левицького «Хмари»: функціональний аспект. Режим доступу: <http://surl.li/ofgey>
2. Бернштейн М. Д. Українська літературна критика 50 – 70-х років ХІХ ст. – К., 1959. – 492 с.
3. Білецький О. І. Іван Семенович Левицький (Нечуй) // О. І. Білецький. Зібрання праць: У 5 т. – К. : Наук. думка, 1965. – Т. 2. – С. 317 – 367. 3. Бойко О. Д. Історія України. – К. : Академія, 2001. – 655 с.
4. Богачевська Л.О. Поетикальні особливості художнього втілення образу міста в романах "Пригоди Олівера Твіста" Ч. Дікенса та "Борислав сміється" І. Франка. Режим доступу: <http://surl.li/ofggb>
5. Вербицька Л. Людина і природа в науковій концепції Івана Франка. Режим доступу: <http://surl.li/ofggr>
6. Вертій О. І. Народні джерела психологізму творів Нечуя-Левицького // Народна творчість та етнографія. – 1988. – № 6. – С. 9 – 18.
7. Власенко В. О. Майстерність І. Нечуя-Левицького в повісті «Бурлачка» // Питання майстерності. – Д. : ДДУ, 1969. – Вип. 1. – С. 3 – 14.
8. Власенко В. О. Художня майстерність І. Нечуя-Левицького. – К. : Рад. школа, 1969. – 182 с.
9. Гулевич Л. Образний світ Миколи Устияновича та Івана Франка: Рух художньої думки. Режим доступу: https://dspu.edu.ua/filol_gum/wp-content/uploads/2016/04/2016-14.pdf
10. Драгоманов М. П. Українське письменство 1866 – 1873 рр. // М. П. Драгоманов. Літературно-публіцистичні праці: У 2 т. – К., 1970. – Т. 1. – С. 247 – 308.

11. Жижченко Л. Князева Р. Теоретичні аспекти вивчення пейзажу в українській літературі. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppsf_2016_3_40
12. Зінченко Н. Полтава і полтавці у житті І. Нечуя-Левицького // Укр. література в школі. – 2002. – № 1. – С. 51 – 54.
13. Іваненко І. Проблема «Природа – людини» у літературно-художній унтерпретації Лесі Українки. Режим доступу: <http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/1513>
14. Ільницький М. "...Про що природа прагне розказати (поезія Леоніда Талалая). Режим доступу: <http://surl.li/ofgig>
15. Ільницький М. Пейзажі з вікна. Віконна призма в поезії Б.І. Антонича. Режим доступу: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/files/paradygma/88-100-im.pdf>
16. Карпенко Г.І. Творчість І. Нечуя-Левицького як історичне джерело // Грані. - 2004. - №6(38). - С.29-33.
17. Кирилюк Є. П. Творчий шлях І. Нечуя-Левицького // Нечуй-Левицький І. Вибрані твори. – Х. – К., 1929.
18. Козинський Л. Національна ідентичність української молоді в повісті «Бурлачка» І. С. Нечуя-Левицького. Режим доступу: <http://surl.li/ofgig>
19. Конєва Т. «Пейзаж та його художнє оформлення у драмах «Синій птах» М. Метерлінка і «Лісова пісня» Лесі Українки». Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fil_Nauk_2012_11_6
20. Кравець Г. А. Деякі особливості реалізму роману "Хмари" І. С. Нечуя-Левицького / Г. А. Кравець // Бібліотекознавство та бібліографія. – Збірник. – Вип. 7. – Х., 1969. С . – 118-132.
21. Крутікова Н. Є. Творчість І. С. Нечуя-Левицького / Н. Є. Крутікова. – К. : Вид-во Академії наук УРСР, 1961. – 247 с.
22. Курочкін О. В. Історична основа народних повістей Нечуя-Левицького // Укр. іст. жур. – 1973. – № 3. – С. 85 – 93.

23. Лапій М. Психологічний пейзаж у прозі Івана Франка. Семантика і поетика. Режим доступу: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/aref_lapii.pdf
24. Мандрика М. І. Нечуй-Левицький і царська охранка // Рідна школа. – 1998. – № 11. – С. 6 – 8.
25. Мандрика М. І. Університети І. Нечуя: до 160-річчя від дня народження // Учитель. – 1998. – № 11 – 12. – С. 59 – 62.
26. Мялковська Л. М. Мовний портрет І. Нечуя-Левицького: історія дослідження / Мялковська Л. М. / Лінгвістика. – Луганськ, 2011. – 2 (23). – С. 167-174.
27. Нечуй-Левицький І. С. Вибрані твори : Повісті та оповідання // І. С. Нечуй-Левицький. – К. : Дніпро, 1968. – 543 с.
28. Нечуй-Левицький І. С. Життєпись Івана Левицького (Нечуя), написана ним самим // І. С. Нечуй-Левицький. Зібр. тв.: У 10 т. – Т. 10 – С. 7 – 18.
29. Нечуй-Левицький І. С. Зібрання творів: у 10 томах / Іван Семенович Нечуй-Левицький. К.: Наукова думка, 1968. Т.10. 587 с.
30. Нечуй-Левицький І. С. Сьогочасне літературне прямування // Історія української літературної критики та літературознавства: У 3 книгах. – Кн. 2. – К. : Либідь, 1998. – С. 212 – 222.
31. Нечуй-Левицький І. С. Зібрання творів у десяти томах. Том перший. Прозові твори. Київ: Наукова думка, 1965.
32. Нечуй-Левицький І. С. Зібрання творів у десяти томах. Том другий. Прозові твори. Київ: Наукова думка, 1965.
33. Нечуй-Левицький І. С. Зібрання творів у десяти томах. Том третій. Прозові твори. Київ: Наукова думка, 1965. ст. 300 - 434.
34. Нечуй-Левицький І. С. Зібрання творів у десяти томах. Том восьмий. Прозові твори. Київ: Наукова думка, 1967. ст. 264 – 482.
35. Нечуй-Левицький І. С. Хмари : [роман] / І.С. Нечуй-Левицький. – К: Дніпро, 2004. – 335 с.

36. Немченко Г. Жанрові особливості «Київських прохачів» Івана Нечуя-Левицького. Режим доступу: <http://surl.li/ofgjs>
37. Огієнко І. І. Історія української літературної мови / Іван Іванович Огієнко. К.: Либідь, 1995. 294 с.
38. Огієнко І. Історія української літературної мови / І. Огієнко. – К. : Наша культура і наука, 2004. – 436 с.
39. Павличко С. Д. Теорія літератури / С. Д. Павличко. – К. : Основи, 2009. – 679 с.
40. Петрухіна Л. Пейзаж у контексті теорії літератури / Петрухіна Л. // Проблеми слов'язнознавства. – № 51. – Львів, 2002. – С. 125–134.
41. Поважна В. М. Соціально-побутова повість «Микола Джеря» // В. М. Поважна. Багатогранність змістовної форми художнього тексту. – К. : Вища шк., 1978. – С. 82 – 107.
42. Погребенник В. Ф. Образ Києва в літературі ХІХ століття. Визвольний шлях. 2002. Кн. 5. С.99–109.
43. Походзіло М. У. І. Нечуй-Левицький. – К. : Дніпро, 1966. – 128 с.
44. Радченко К. Творчість І. Нечуя-Левицького у контексті реалізму української літератури: рецепція Миколи Зерова. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_8_2018_10_17
45. Рибалка І. К. Історія України. – Х. : Основа, 1997. – 479 с.
46. Рудецька Н. Мова реалістичних творів І. Нечуя-Левицького. Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/579>
47. Свірідова Ю.О. Опис природи і пейзаж: критерії розрізнення (на матеріалі австралійської поезії ХХ століття). Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2014_2_47

48. Соколовська Ю. Пейзаж як засіб увиразнення філософсько-психологічної проблематики у прозі Ірен Роздобудько. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mandriv_2014_2_11
49. Сивкова І. Гумор і сатира у повісті Івана Нечуя-Левицького «Старосвітські батюшки та матушки». Режим доступу: <https://eprints.cdu.edu.ua/1390/1/138-24-36.pdf>
50. Тараненко М. П. До характеристики седлецького періоду творчої біографії Нечуя-Левицького // Рад. літературознавство. – 1971. – № 6. – С. 30 – 39.
51. Ткаченко Т., Жанрова пілітра малої прози Івана Нечуя-Левицького. Режим доступу: <https://litstud.knu.ua/wp-content/uploads/2020/03/57-15.pdf>
52. Фоменко В. Г. Українська урбаністична література. Особливості та тенденції розвитку / В.Г.Фоменко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Луганськ : Вид-во ЛНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2013. – № 2 (261). – С. 76 – 83.
53. Франко І. Я. Ювілей Івана Левицького (Нечуя) / Франко І. Я. Зібр. творів: у 50 томах. К.: Наукова думка, 1982. Т. 35. С. 370–376.
54. Хаврус А. Генеалогія роду І. Нечуя-Левицького // Літ. Україна. – 2001. – 4 жовтня. – № 36. – С. 7.
55. Хропко П. П. Романи І. Нечуя-Левицького з життя інтелігенції: до 150-річчя з дня народження письменника. Українська мова і література в школі. 1988. № 11. С. 3–10.